

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №8 (72)
(жнівень)

www.lit-bel.org www.novychas.org

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

Анонс

«НАВІНЫ»: літаратурна-грамадскае жыццё жніўня	с. 2
«КРАЯЗНАЎСТВА»: Сяргей ЧЫГРЫН пра Янку КУПАЛУ на Гарадзеншчыне	с. 3
«ЗАПІСЫ»: «Пошукі і сціны» Лідзіі АРАБЕЙ	с. 4
«ПАМЯЦЬ»: апошнія паэтычныя старонкі Алега ЛОЙКІ	с. 5
«ЭСЭ»: Лондан (неалімпійскі) вачыма Янкі СКРЫДЛЕўСКАГА	с. 6
«ПАЭЗІЯ»: вершы Алены НІЯКОўСКОЙ і Славаміра АДАМОВІЧА	с. 7
«ЧЫТАЛЬНЯ»: фрагменты рамана Міколы АДАМА «Мыла»	с. 8-9
«АРХІЎ»: «Імкненні» Уладзіміра ТАМАШКОВА	с. 10
«САТЫРА»: апавяданне «Гномікі» Кузьмы ВЯСЭЛАГА	с. 11
«ПЕРАКЛАД»: вершы польскага паэта Яна ЛЕАНЧУКА	с. 12
«ФОРУМ»: «Праўдзівыя майстры-ашуканцы» Уладзіміра СІЎЧЫКАВА	с. 13
«КРЫТЫКА»: рэцэнзіі Міколы МІШЧАНЧУКА і Міколы МІЦКОВІЧА	с. 14
«ЛІТАРАТУРАЗНАЎСТВА»: лекторы Івана ЛЕПЕШАВА	с. 15
«ЭСЭ»: Аксана СПРЫНЧАН пра Лысю гару	с. 16

МЕРКАВАННЕ

РУСКАМОЎНАЯ БЕЛАРУСКАЯ КУЛЬТУРА?

Вячаслаў РАКІЦКІ

У апошні час вельмі актыўна, а з майго пункту гледжання, нават агрэсіўна, некаторыя СМІ (першым чынам tut.by намагаецца) пачалі навязваць грамадству меркаванне, што мова не з'яўляецца вызначальнай для развіцця нацыянальнай культуры. Маўляў, беларускую культуру можна ствараць і на расійскай мове. Нават тэрмін з'яўляецца — «рускомоўная беларуская культура».



Я выдатна разумею, што панятка «культура» не атаясамляецца толькі з мовай. Складніцаў культуры шмат. Але мова ёсць вызначальным. Мясцовыя ж апалагеты «расейшчыны», на маю думку, дайшлі да абсурду, скарыстаўшыся вельмі складанай сітуацыяй з беларускай мовай у сучасным беларускім грамадстве, якое так і не можа па зразумелых прычынах пазбавіцца каланіяльнай залежнасці ад Расіі.

З гэтай нагоды я не збіраюся тэарэтызаваць дзеля таго, каб пераканаць і тых, хто свядома ці за грошы працуе на расійскую культурную акупацыю Беларусі, і тых, хто ў надзеі на неабсяжны расійскі рынак наіўна спрабуе штосьці стварыць па-расійску, і тых, хто проста ад ляюты ніяк не хоча далучыцца да сапраўднай беларускай культуры, што патрабуе інтэлектуальных і маральных высілкаў.

Я проста прапаную некалькі тэзаў, якія для мяне ёсць ісціна.



За ўсю гісторыю беларускай літаратуры (і беларускага тэатра таксама, маю на ўвазе драматургію, якую я вывучаю) не было створана ніводнага выбітнага твора па-расійску. Магчыма, у якасці выключэння можна назваць мастацкую публіцыстыку Алеся Адамовіча, якая стваралася ва ўмовах імперска-камуністычнай краіны СССР і мела адчайную мэту дастукацца і да людзей, і да вышэйшай маскоўскай улады, каб абараніць беларускую нацыю і ідэі гуманізму. Што да драматургіі, ніводнай п'есы па-расійску, якая б стала здабыткам нацыянальнай літаратуры і сцэны, НЕ БЫЛО СТВОРАНА НІКОЛІ! Купала, Крапіва, Макаёнак, Дударэў і менш значныя, але цікавыя драматургі, пісалі толькі па-беларуску!

Сучасныя расійскамоўныя мясцовыя (НЕ беларускія) літаратары боўтаюцца паміж дзвюма вельмі рознымі культурамі і знаходзяць аўдыторыю хіба што на сібірскіх абшарах, бо на тых абшарах і арыентуюцца, але чамусьці (па месцы нараджэння і пашпартнай рэгістрацыі?) завуць сябе беларускімі аўтарамі. І хай яны не злуюцца на беларускіх рэжысёраў, якія не ставяць іх п'есы, напісаныя на слабенькай расійскай (а адкуль беларус можа ведаць глыбінныя плоскасці і нюансы расійскай мовы???) мове на падставе свайго асабістага дробнага жыццёвага досведу і

комплексаў, але з прэтэнзіяй на агульначалавечае разуменне. Дзеля чаго пастаноўшчыкам марнаваць час, калі ёсць звычайная сусветная (уключаючы расійскую) драматургія? Гэта факт!

А праўда ў тым, што агульначалавечы змест нараджаецца толькі на нацыянальнай глебе (і мове першым чынам). Ангелец

Шэкспір, расеец Чэхаў, француз Мальер не дадумаліся б і не змаглі пісаць, маляваць сваю рэчаіснасць на чужых мовах. Таму яны цікавыя ўсяму свету! А нашыя расійскамоўныя «творцы» — на абочыне і сваёй культуры, і расійскай, да якой яны так імкнуцца, і наогул агульначалавечых каштоўнасцяў. Яны, хто вырас

у беларускай рэальнасці, хай і ў нібы расійскамоўным асяроддзі, але без глыбіннай моўнай традыцыі, наўрад ці стануць новымі Чэхаўмі. Але і Купаламі ўжо не могуць быць.

Так, сапраўды ў Мінску ставяць і нібы публічна (насамрэч для сябе) чытаюць так званых беларускіх драматургаў, якія пішуць па-расійску, але толькі ў адным тэатры краіны — у РТБД. Але як ставяць? Слабенькія п'есы ў слабенькіх перакладах на беларускую мову. Якія творчыя вынікі? Нулявыя! Колькі тыя спектаклі ідуць? Пяць, дзесяць разоў? Ці не адзіны раз, калі я пагадзіўся з міністрам культуры Латускам: дзяржаўныя грошы на вечер! Ідэя «Вольнай сцэны» для сапраўды беларускай драматургіі пахавана ўжо дзясятка гадоў назад. Між іншым, доўгажыхарамі цяперашняга РТБД застаюцца менавіта п'есы, напісаныя па-беларуску і пастаўленыя яшчэ ў часы Валерыя Мазынскага. Вось адзін з мясцовых «рускомоўных аўтараў» з месяца ў месяц на сваім сайце ганарліва публікуе афішу сваіх спектакляў, пастаўленых дзесьці за Уралам. Як жа далёка ступіла «рускомоўная беларуская культура»!

І апошняе. Пісаць сёння па-расійску ў Беларусі — значыць гуляць на полі акупацыйнай культуры, якая свядома ўкараняецца і якая руйнуе нацыянальную культуру. Найглыбокая акупацыя — культурная акупацыя. Свядома ці не, але многія так званыя стваральнікі «рускомоўнай беларускай культуры» ўдзельнічаюць у далёка не бяскрыўдным для нацыі працэсе.

rakicki.jimdo.com

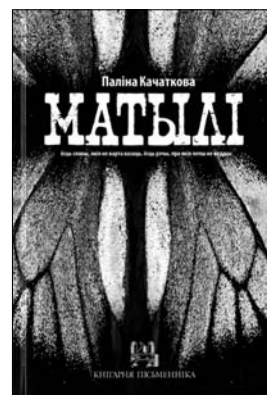
ПАЛІЦА

«КНІГАРНЯ ПІСЬМЕННІКА»

Ірына БАГДАНОВІЧ.
Душа лістападу:
вершы, пераклады.
— Мінск: Кнігазбор,
2012. — 100 с. /
Бібліятэка Саюза
беларускіх
пісьменнікаў
«Кнігарня
пісьменніка»;
выпуск 28.



У новай кнізе вершаў Ірыны Багдановіч — паэтычны роздум аўтара аб сутнасці творчасці і чалавечага быцця ў няпростым і зменлівым часе, аб вечных духоўных арыенцірах, якія задаюць высокі нябёсны вектар зямному чалавечаму існаванню. А яшчэ — незгасальныя патрыятычныя ідэалы ў поліфаніі сучаснасці і гісторыі. Адмысловы раздзел кнігі — пераклады аўтараў беларуска-польскага культурнага памежжа канца XVIII–XIX стагоддзяў.



Паліна КАЧАТКОВА.
Матылі:
навэлы. —
Мінск: Кнігазбор,
2012. — 144
с. / Бібліятэка
Саюза беларускіх
пісьменнікаў
«Кнігарня
пісьменніка»;
выпуск 29.

Першая кніга мастацкай прозы Паліны Качаткавай, якая вядомая як аўтар сцэнарыяў дакументальных фільмаў і даследаванняў творчасці Максіма Багдановіча — своеасаблівы гербарый уражанняў і назіранняў, згадак і эскурсаў.

Навэлы вызначаюцца запамінальнымі сюжэтамі, «спружыністым» стылем і адкрытай аўтарскай пазіцыяй-выяўленнем.

▶ ПАЛІЦА

ДЗІЦЯЧЫ «ПРАЙДЗІСВЕТ»

Выйшаў дзясяты нумар часопіса перакладной літаратуры «ПрайдзіСвет», прысвечаны дзіцячай літаратуры. Ён мае назву «Дарослым уваход забаронены».



У нумары змешчаныя творы 25 аўтараў, а таксама некалькі падборак казак розных народаў свету, у перакладах 21 перакладчыка з 13 моваў, у тым ліку даволі рэдкіх: дацкай (Ханс Крысціян Андэрсэн), нідэрландскай (Тон Тэлеген), хіндзі і японскай (народныя казкі).

На старонках часопіса малады чытач знойдзе сабе творы па гусце і па ўзросце, бацькі ж змогуць пазнаёміцца з карыснымі і не вельмі парадзімі па выхаванні дзяцей і стварэнні дзіцячых кніг, якія пісьменнікі розных краінаў даюць у мастацкіх творах, зыходзячы са свайго карыснага і не вельмі досведу.

Асаблівай увагі заслугоўваюць такія культурныя творы дзіцячай літаратуры, як «Прыгоды Тома Соера» (М. Твэн), «Пітэр Пэн» (Дж. М. Бары), «Казка пра трусіка Пітэра» (Б. Потэр), «Чараўнік краіны Оз» (Ф. Баўм), «Мах і Шэбестава ў школе» (М. Мацоўра) і іншыя прадстаўленыя ў нумары.

Таксама ў новым нумары «ПрайдзіСвета» змешчаныя анкеты-інтэрв'ю з сучаснымі замежнымі знакамітым пісьменнікамі, чыя дзіцячыя творы бацькі маюць магчымасць пачытаць дзецям па-беларуску: У. Старк, Ю. Вісландэр і М. Вівэг.

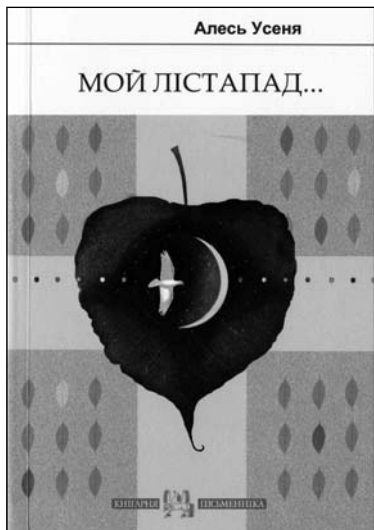
«ПрайдзіСвет»

«МОЙ ЛІСТАПАД...» АЛЕСЯ УСЕНІ

Успаміны Алеся Усені «Мой лістапад», якія часткамі друкаваліся ў часопісе «Дзяслоў», нарэшце выйшлі асобнай кнігай у серыі Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка» (выдавецтва «Медысон»).

«Кніга беспрэцэдэнтная па сваёй шчырасці і справядлівасці, — гаворыцца ў анатацыі. — Сярод пісьменнікаў пануе думка: «Калі напішаў успаміны, дык адразу памрэш...» Аўтар вырашыў правесці эксперымент на сабе».

Ва ўступе да кнігі ўспамінаў аўтар расказвае пра тое, чаму вырашыў яе напісаць, назва ў тэкста красамойная: «Эксперымент». «Напэўна, мала каго зацікаваць нататкі пра маё жыццё: адно што пра жыццё ўсяго пяцьдзесят з невялікім хвосцікам, а другое — не такая ўжо я выбітная асоба, каб выклікаць у кагосьці інтарэс, — спавядальна прызнаецца А. Усеня. — Аднак я



ўсё ж зраблю спробу выкласці нешта на паперу... Мае запісы — не зусім успаміны ў традыцыйным сэнсе. Чалавечая памяць неправдаказальная. То яна выхапіць яркі фрагмент з дзяцінства, то азорыць зусім нядаўні эпізод жыцця. Так і ў мяне. Падкажа памяць — запішу, а не — дык, мусіць, так і трэба, бо не гэтак важна...».

НАША ЕўРАПЕЙСКАЯ ГІСТОРЫЯ

Уладзімір Арлоў і Зміцер Герасімовіч прэзентавалі ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа НАН Беларусі сваю новую кнігу «Вялікае Княства Літоўскае. Ілюстраваная гісторыя».



Нягледзячы на айчынныя праявы глабальнага пацяплення, паводле трапічнага выразу Уладзіміра Арлова, зала была пад завязку запоўненая людзьмі. «Дзень для нашай прэзентацыі абраны невыпадкова. 495 гадоў таму, 6 жніўня 1517, у Празе Францішак Скарына выдаў першую беларускую друкаваную кнігу «Псалтыр». Я ўпэўнены, што прыйдзе час, калі ў Беларусі гэты дзень будзе святкавацца як Дзень друку. Гэты фаліянт з'яўляецца своеасаблівым працягам знаёмай шмат каму з нас кнігі «Краіна Беларусь», якая пабачыла свет амаль 10 гадоў таму», — пачаў імпрэзу спадар Арлоў.

Паводле аўтараў, задача гэтай кнігі — «сканцэнтравацца на надзвычай важным для нас этапе — на эпосе Вялікага Княства Літоўскага, той магутнай еўрапейскай дзяржавы, у якой кансалідаваўся беларускі народ, у якой нашыя землі адыгрывалі важную дзяржаўна-творчую ролю, наша культура панавала, а старабеларуская мова была дзяржаўнай».

«Мы не спыніліся на 1795 годзе. Мы зыходзілі з таго, што хоць гэтая дзяржава спыніла сваё існаванне, хоць нашыя продкі сілаю расійскіх штэкоў былі вырваныя з еўрапейскай цывілізацыі, ідэя Вялікага Княства працягвала жыць, яна натхняла новыя і новыя пакаленні патрыётаў ВКЛ, і зноў і зноў рабіліся спробы адраджэння дзяржаўнасці, — падкрэсліў адну з галоўных асаблівасцяў кнігі Уладзімір Арлоў. — Напэўна, нямногія з сённяшніх чытачоў ведаюць пра такую дзяржаву, як Сярэдняя Літва, якая хай сабе і не доўгі час, але існавала на пачатку ХХ стагоддзя. Ці шмат хто ведае пра тое, што ў 1939 годзе Вільня 40 дзён знаходзілася ў складзе Беларусі?»

Аўтары імкнуліся пазбягаць сухога акадэмічнага стылю, кнігу час ад часу аздабляюць гістарычнымі анекдотамі. Да прыкладу, размова Напалеона і беларускай бабулі пад Віцебскам у 1812 годзе. На пытанне, каму бабуля зычыць перамогі, апошняя дае недвухсэнсоўны адказ: «Мы б хацелі, каб вы гналі расейцаў так далёка, каб не вярнуліся ні яны, ні вы».

Вельмі істотны падзагалавак кнігі — «Ілюстраваная гісторыя». Кніга адбылася дзякуючы мастаку і дызайнеру Змітру Герасімовічу, які знайшоў і апрацаваў велізарную колькасць ілюстрацый (у кнізе іх 2000). А мастак Павел Татарнікаў адмыслова для гэтай кнігі зрабіў бліскучыя мастацкія рэканструкцыі старажытных беларускіх гарадоў і замкаў.

Кніга выйшла ў браціслаўскім выдавецтве «Kalligram» і была надрукаваная ў «Neografia», адной з найлепшых друкарняў у Еўропе.

На развітанне спадар Арлоў падзякаваў прысутным: «Мы спадзяемся, што ў гэтай кнізе нам удалося ўвакрасіць вельмі важныя старонкі нашай гісторыі. Дзякуй усім, хто пашырыць кола яе чытачоў. Будзем разам увакрасіць яе еўрапейскай нацыяй. Наша еўрапейская гісторыя — гэта пропуск у нашу еўрапейскую будучыню».

Зарына Кандрацьева, budzma.org

КНІГІ ЖАЛЮ І СВАТЛА

Паэтка Марыя Баравік прэзентавала ў Падсвольскай бібліятэцы (Глыбоцкі раён) свае новыя кнігі «Камень смутку» і «Прымі, душа, таямніцу».

Пра «Камень смутку» яна сказала: «Гэтая кніжка — свабода болю, споведзь душы ў жалобе па мужу. Нахлынуў, заліў усё ўнутры смутак па чалавеку, які быў у лэсавай бядзе і не выбраўся з яе. І другая душа (я) аказалася бездапаможнай. Прышоў магутны жал, але праз яго прыйшло і святло».

І дзякуй — шлях былы не агрубеў. І, мабыць, гэта нам на кананне:

Табе — мяне ж ударыць развітанням, А мне — малітвай промніц за цябе.

Некаму ж дадзена прыйсці да прасветласці, веры і малітвы. Для перамянення, для думкі і слова, што «жыццё — дзень сёняшні». Будучыня — мара чалавечая. І чалавеку трэба так мала — любоць і множаць любоў у бліжнім. А найперш у самім сабе: да бліжняга («Чуйце адзін аднаго», «жыццё — час падзення знічкі»), бо жыццё дадзена для росту душы і пазнання Бога. А мы яго часта грэшна трацім».

Кніга «Прымі, душа, таямніцу» на першы погляд камусці магла падацца рэлігійнай, але гэта не так. У ёй сапраўды ёсць вершы-малітвы, і Бог паўстае як суразмоўца, да якога звернута пытанне

і разважанне Марыі Баравік. Але гэта хутчэй пошук адказаў у сабе, «рэнтген» свайго сумлення. «Мая душа адкрытая да веры, да лагічнага, жывога Бога. Няпраўда, што розум не ўдзельнічае тут. Бо разумная душа здагадваецца, выяўляе праз асаблівасці лёс. Яна павінна быць уважлівай. Плача заўсёды ў нашай душы Бог любові. Таму прымі, душа, таямніцу!» — так паэтка ахарактарызавала сутнасць гэтай кнігі.

Слухалі Марыю Баравік і выступалі з водгукамі на кнігі і яе творчасць чытачы бібліятэкі, сябры суполкі ТБМ і пісьменніца Вольга Іпатава.

Марыя Баравік вельмі ўдзячная выдаўцам — Яраславу Берніковічу, Зміцеру Лупачу, Тацяне Смоткінай, рэдакцыі рэкламнай газеты «Прэфект-інфо». У Год Кнігі ў Глыбокім яны адзіныя выпусцілі ў свет прэзентаваныя кнігі.

Марыя Новікава



ВЕРАСНЁВЫЯ ЮБІЛЯРЫ

У наступным месяцы адзначаюць юбілей сябры Саюза беларускіх пісьменнікаў:

- 13.09.1937 — Содаль Уладзімір Ільч
- 15.09.1947 — Кудраўцаў Яўген Аляксандравіч (Кастусь Травень)
- 16.09.1952 — Лапцік Вячаслаў Віктаравіч
- 20.09.1937 — Каўка Аляксей Канстанцінавіч
- 25.09.1962 — Бяляцкі Аляксандр Віктаравіч

Жадаем усім радасці, натхнення і дабрабыту!



11 (3)

КРАЯЗНАЎСТВА

▶ ПОСТАЦЬ

ЯНКА КУПАЛА І ГРОДЗЕНШЧЫНА

Сяргей ЧЫГРЫН

Жыццё і дзейнасць вялікага нацыянальнага паэта Беларусі Янкі Купалы было звязана і з Гродзеншчынай. Упершыню сюды ён завітаў напачатку кастрычніка 1909 года. А да гэтага часу жыве ў Вільні, працаваў у рэдакцыі газеты «Наша Ніва». Янка Купала ўладкаваўся таксама ў бібліятэку-чытальню «Веды». Гаспадаром бібліятэкі быў грамадскі і культурны дзеяч, актыўны ўдзельнік беларускага руху ў Вільні Барыс Даніловіч. Менавіта Барыс Даніловіч прапанаваў Янку Купалу паехаць у яго маёнтак Бенін Наваградскага павяту і стаць упраўляючым. Купала ахвотна пагаджаецца. У кастрычніку 1909 года пясняр ужо ў Беніне. Там ён піша вершы «Памаліся», «З кірмашу», «Прад світаннем». 23 кастрычніка паэт стварае верш «Ноч за ночкай», дасылае некалькі допісаў у «Нашу Ніву» пад рознымі псеўданімі. І ўсё гэта было створана за нейкіх дзевяць дзён у Беніне.

У лістападзе прафесар Эпімах-Шыпіла прапанаваў Янку Купалу пераехаць у Пенябургу і паступіць вучыцца на агульнаадукацыйныя курсы Чарняева. Усе выдаткі на вучобу, утрыманне і кватэру прафесар узяў на сябе. І Купала паехаў...

Другі раз Янка Купала разам з Міхасём Лыньковым пабываў у Наваградку 29 кастрычніка 1940 года. Яны прысутнічалі на пасаджэнні камісіі, якая рыхтавала юбілейны вечар па ўшанаванні памяці Адама Міцкевіча. 4 лістапада пісьменнікі наведалі Дом-музей Адама Міцкевіча...

У 1927 годзе пры гуртку Таварыства беларускай школы моладзь вёскі Вялікая Кракотка Слонімскага павяту заснавала бібліятэку-чытальню, якую назвалі імем народнага паэта Беларусі Янкі Купалы. *Гэта была першая ўстанова культуры рэспублікі, якой было надазена імя песняра*. Сваю працу кракоцкая моладзь пачала з таго, што сабрала кнігі і грошы на набыванне літаратуры і інвентару. Знайшлося для культурнай установы і памяшканне — хата Данілы Грасевіча, які не вярнуўся з безжызня. На заклік вялікакракоцкіх сялян адгукнуліся і жыхары суседніх вёсак Рудаўка і Малая Кракотка.

Праіснаваўшы некалькі гадоў, бібліятэка-чытальня імя Янкі Купалы ў Вялікай Кракотцы была зачынена паліцыйнай, а кнігі канфіскаваны. Праўда, тыя выданні, якія знаходзіліся ў чытачоў і ў перасоўках у вёсках Рудаўка, Малая Кракотка, яшчэ доўга хадзілі па руках і чыталіся вяскоўцамі.

Затым пачаліся рэпрэсіі супраць актывістаў, многіх без суда і следства кінулі ў канцлагер Картуз-Бяроза. У верасні 1939 года слаўную купалаўскую бібліятэку ў вёсцы Вялікая Кракотка зноў аднавілі, але праз некаторы час яе дзейнасць была спынена — ужо Другой сусветнай вайной.

Дата новага нараджэння Вялікакракоцкай бібліятэкі — жнівень 1946 года. Адноўчы ў вёску завітаў супрацоўнік слонімскай раённай газеты «Вольная праца» паэт Анатоль Іверс. Ён сабраў калгасны сход, на якім было аднадушна вырашана прызначыць загадчыкам бібліятэкі імя Янкі Купалы інваліда вайны Аляксандра Жыткевіча. Трыццаць гадоў адпрацаваў Аляксандр Іванавіч,

рабіў усё, каб яго родная бібліятэка апраўдала імя вялікага Купалы...

Вялікую дапамогу ў рабоце бібліятэкі аказала і жонка Янкі Купалы Уладзіслава Францаўна Луцэвіч. Жывучы ў Мінску, яна амаль кожны месяц прысылала ў бібліятэку пісьмы, бандэролі і пашылкі з кнігамі і альбомамі. У 1951 годзе Уладзіслава Францаўна ўпершыню навідала Вялікую Кракотку, а ў 1957-м прымала ўдзел у святкаванні 30-годдзя бібліятэкі. Сустрэчы з гэтай жанчынай Аляксандр Жыткевіч (у 1999 годзе яго не стала) заўсёды ўспамінаў з вялікім хваляваннем, радасцю і цеплынёй.

Дзякуючы цётцы Уладзі, для бібліятэкі прыслалі свае кнігі з аўтографамі Міхася Лынькоў, Аркадзь Куляшоў, Андрэй Макаёнак і многія іншыя вядомыя пісьменнікі.

У 2005 годзе бібліятэка ў Вялікай Кракотцы набыла новы статус і стала Бібліятэкай-музеем імя Янкі Купалы. А ў 2007 годзе яна адзначыла сваё 80-годдзе. Але гэта быў апошні юбілей бібліятэкі ў Кракотцы. У 2008-м яе закрылі, а каштоўныя кнігі і фотаздымкі перадалі ў іншыя бібліятэкі Слонімскага павяту, а таксама ў Сялявіцкую сельскую бібліятэку — суседнюю з Вялікай Кракоткай. Усе акупацыйныя і вайны перажыла слаўная Купалаўская бібліятэка, а вось сённяшні час перажывае не змагла...

У самім Слоніме Янка Купала пабываў толькі адзін раз. Пасля Народнага сходу Заходняй Беларусі ў Беластоку ён 15 лістапада 1939 года вяртаўся ў Мінск. Па дарозе вырашыў заехаць у Слонім, дзе ў гэты час жыве беларускі паэт Гальяш Леўчык, каб сустрэцца з ім. «Шаўрале», на якім ехаў пясняр, спынілася на вуліцы 3 Мая (цяпер гэта вуліца Чырвонаармейская. — С.Ч.) каля невялікай хаткі № 73 (зараз яе ўжо няма, тут знаходзіцца Слоніmsкі аўтарамонтны завод. — С.Ч.). Убачыўшы Купалу, Гальяш моцна ўзрадаваўся. Яны абняліся, і гаспадар хаткі запрасіў госьця ў свой пакой. Пасля гутаркі яны паехалі ў першы беларускі рэстаран, які знаходзіўся ў цэнтры Слоніма. Паабедваўшы за кошт Купалы (ён частаваў), Гальяш Леўчык паказаў, як праехаць на Мінск па Маставой вуліцы (цяпер гэта вуліца ў Слоніме носіць імя Янкі Купалы. — С.Ч.), і яны разві-



Жонка Янкі Купалы Уладзіслава Францаўна Луцэвіч (за сталом другая справа) на 30-годдзі Вялікакракоцкай бібліятэкі імя Янкі Купалы ў Слонімскага раёна, 1957 г.

таліся. Больш сустрэцца ў жыцці Янку Купалу і Гальяшу Леўчыку не давялося.

Другі раз Янка Купала навідала Беластоку ў кастрычніку 1940 года. А ў верасні гэтага года газета «Літаратура і мастацтва» паведаміла, што члены праўлення ССП БССР і група пісьменнікаў — Я. Купала, Я. Колас, М. Лынькоў, П. Броўка, К. Крапіва, П. Глебка, З. Аксельрод, М. Танк, П. Пястрак, Г. Камянецкі, М. Модэль, А. Кучар — на дзень выязджаюць у Беласток, дзе будзе працягнута работа праўлення ССП БССР па прыёму лепшых пісьменнікаў заходніх абласцей, якія творча выявілі сябе, у Саюз савецкіх пісьменнікаў БССР. Некаторыя пісьменнікі ў Беласток выехалі на пяці дні, а Купала з Коласам паехалі на машыне Коласа. Разам яны прынялі ўдзел і ў пасаджэнні выязной сесіі Акадэміі навук БССР у Беластоку, дзе абмяркоўваліся пытанні і праблемы развіцця культуры і эканомікі заходніх абласцей Беларусі. Пасля сесіі беларускія песняры сустрэліся са студэнтамі і выкладчыкамі Беластоцкага педінстытута. У сваім хатнім архіве знайшоў згадку ўспамінаў пра сустрэчу Коласа і Купалы ў Беластоцкім педінстытуце, якую некалі мне даслаў краязнавец і музейшчык з Дзятлава Міхася Петрыкевіч (1913–1999), тады студэнт гэтага інстытута.

Яскравым доказам таго, што Янку Купалу на Гродзеншчыне любілі і лічылі духоўным правадыром, стала тое, што пасля ўз'ядання Заходняй Беларусі з БССР у 1940 годзе жыхары Лідчыны (рабочыя і службоўцы Лідскага чыгуначнага вузла на сваім перадвыбарным сходзе) адзінагалосна прапанавалі вылучыць кандыдатам у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР народнага паэта. Гэту прапанову з запалам падтрымалі ўсе працоўныя Ліды і Лідскага раёна. І дружна вырашылі: «Вылучыць таварыша Луцэвіча Івана Дамінікавіча (Янку Купалу) кандыдатам у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР і прасіць яго даць згоду балатавацца па Лідскай-Слабодскай выбарчай

акрузе № 306 Беларускай ССР». 13 сакавіка 1940 года Янка Купала прыехаў у Ліду на сустрэчу з выбаршчыкамі. Разам з ім прыехалі з Менска пісьменнікі Пятро Глебка, Алесь Кучар, Залік Аксельрод. Спыніліся госьці ў гасцініцы па вуліцы Сувальскай (цяпер вул. Савецкая), у былой гасцініцы «Брыстоль». Да прыезджых далучыліся гарадзенскія паэты Валянцін Таўлай, Ніна Тарас, Анатоль Іверс, Пятрусь Граніт. У час прыезду любімага паэта была адліга, макратакая такая, што ў тужылі чыжы было прайсці па тратуары, каб не замачыць ногі. І тады паэт Валянцін Таўлай, які быў супрацоўнікам лідскай газеты «Уперад», збегаў на гумаваю фабрыку «Ардаль» і прынёс дарогу госьцю падарунак рабочых: пару новенькіх галёшаў. Гэты факт добра памятаецца ў Лідзе і выклікае сціплае пачуццё гонару ў лідчан (пра гэты выпадак хораша напісаў у сваім вершы «Галёшы для Купалы» беларускі паэт Станіслаў Суднік).

Краязнавец з Валеўкі Наваградскага раёна Уладзімір Урбановіч (1921–1999) даслаў мяне ўспамінаў пра сустрэчу з Янкам Купалам тады ў Лідзе. Уладзімір Аляксандравіч у пісьме прыгадваў: «Я ў той час вучыўся ў Лідскай сярэдняй школе № 3, што за чыгункай была, якую лідчане тады называлі чыгуначнай. А паколькі Янка Купала балатаваўся па Лідскай чыгуначнай выбарчай акрузе, то і сустрэча адбывалася ў клубе чыгуначнікаў. Таму нашай школе было даручана пасля сустрэчы наладзіць канцэрт... У Ліду Янка Купала прыехаў 13 сакавіка 1940 года. Сустрэча адбылася назаўтра, 14 сакавіка. Як сёння памятаю — гэта быў чацвер. Цэлы дзень у школе тыя, хто ўдзельнічаў у канцэрце, рэпэціравалі, рыхтаваліся. Гучалі беларускія, польскія і рускія песні і вершы, былі гімназісткі лідзілі танцы, фізкультурнікі — свае нумары... Мне запамніўся доўгі стол, засланы чырвоным палатном. За ім сядзелі людзі ў гімнасцёрках і ў чыгуначнай форме. Сярод іх у цэнтры ў цёмным касцюме, белай сарочцы і галыштуку сядзеў

Янка Купала, такі ж самы, як на партрэтах у школьных падручніках: гладка прычасаныя валасы, добры, лагодны пагляд і нешта такое, што рабіла яго бліжкім, родным і дарагім для лідчан. Нешта казалі людзі ў гімнасцёрках, чыгуначнай форме, нешта прамалюялі ў Янка Купала, а пасля ён чытаў свае вершы. Упершыню я пачуў «Накарміліся панскаю ласкай», «З новай думкай» і яшчэ нешта. Зала апладзіравала, паэт кланяўся, пасля пайшоў на сваё месца, узмахнуў рукой, мабыць, каб спыніць воплескі, яшчэ раз пакланіўся і сеў за стол. Пасля выступіла Ніна Тарас, яна чытала свае вершы. Запомнілася яшчэ выступленне Валянціна Таўлая. Ён і Ніна Тарас працавалі тады ў лідскай газеце «Уперад»... Яшчэ не заціхлі воплескі пасля выступлення Таўлая, як на сцэну паднялася малая дзяўчынка і стала побач з паэтам. Яна была такая маленькая, што галоўка яе дасягала краю стала. Дзяўчынка пачала нешта гаварыць. Раптам Янка Купала падняўся са свайго месца, выйшаў з-за стала, узяў дзяўчынку пад пахі і паставіў на стол. Дзіця неж разгубілася. Валянцін Таўлай нешта сказаў ёй (гэта была яго родная сястрычка), жэстам рукі падбадзёрыў. І яна пачала чытаць нейкія вершы. А калі скончыла, павярнула тварам да прэзідыума і пакланілася. Янка Купала абняў яе і пацалаваў. Дзяўчынка саскочыла са стала і пабегла ў залу, якая грывала воплескамі...».

15 сакавіка Янка Купала з Ліды прыехаў у Менск. А 24 сакавіка 1940 года адбыліся выбары, наш пясняр стаў дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР. Праз тры дні ў маскоўскай газеце «Ивестия» з'явіўся яго артыкул «Моим избирателям», у якім паэт пісаў: «Какая это великая радость для меня, писателя, который 35 лет писал песни о родном белорусском народе! Я глубоко благодарен моим избирателям — трудящимся Лидского района, оказавшим мне высокую честь избранием в депутаты Верховного Совета БССР. До конца моих дней я буду верно служить народу...».

ЗАПІСЫ

12 (4)

▶ **АБРАЗКІ**

ПОШУКІ ІСЦІНЫ

Лідзія АРАБЕЙ

Новае вока

Мая знаёмая зрабіла аперацыю на воку — памяняла крышталік, які загуманіла катаракта.

Прыйшла дадому і ўсцешылася:

— Божа мой, як па-новаму свет убачыла, усё так ясна відаць!

Потым глянула на сябе ў лос-тэрка і засумавала:

— Я ж не думала, што я такая старая, такая маршчыністая...

Слабы пол

Цяпер слабым полам лічацца ў нас мужчыны, і ў аўтобусах, у тралейбусах жанчыны павінны саступаць ім месцы.

Кіно

Яшчэ на памяці ў нас фільмы пра вайну, дзе нашы калашніцкі немцаў — стралялі, забівалі, і мы іх не шкадавалі, забіць немца было не грахом, а гераізмам, бо яны агрэсары, захопнікі, акупанты.

Цяпер з немцамі сябруем, а ў фільмах паказваюць, як душач, рэжучы, забіваюць свае сваіх.

Ганарар

Стаялі ў доўгай чарзе да касы ў выдавецтве па ганарар, які плацілі раз у месяц. І раптам Аркадзь Куляшоў, не без гумару, прадэкламаваў:

«Приятно и радостно знать, что чернила, обильно пролитые на бумагу, не пропали даром и дали свои результаты».

Ён перафразіраваў Сталіна, які некалі сказаў:

«Приятно и радостно знать, что кровь, обильно пролитая народом, не пропала даром и дала свои результаты».

Дзверы

Перад тым, як легчы спаць, я правяраю — ці замкнёныя ў мяне дзверы. Мала што... І часам успамінаю, як зімою 1942 года ішла я цёмным лесам з Узды ў Нізюк. Выйшла з Узды — было яшчэ светлавата, а як увайшла ў лес — зусім сцягнела. Ішла і не ведала — ці туды ж я іду. Але вольны выплылі з цемры стрэхі нізаўскіх хат, дзе-нідзе свяціліся вокны.

Датупала да хаты, у якой нарадзілася, узялася за язычок клямкі. Дзверы ў сенцы былі адчыненыя. І далей, у хату, не замкнёныя. І гэты познім вечарам, у час вайны.

Як потым я ўбачыла, дзверы ў хату ніколі не замыкаліся, ні ў дзень, ні ўначы. Гэта цяпер на іх вісіць вялікі замок, бо цяпер тут ніхто не жыве.

Шнурочак

Па жыцці мы ідзем, як па шну- рочку, нацягнутым на двух вы- сокіх слупках — і раптам ці сам аступіцца, ці нехта тузане за той шнурочак, і ты бразнешся вобзём і моцна паб'ешся. І ад таго падзення не ўсцеражэшся, бо яно непрад- бачанае, прыходзіць зняпаку і з таго боку, адкуль ніяк не чакаў.

Мне, напрыклад, найбольшыя подласці рабілі людзі, якім я рабіла дабро.

Расчараванне

Некалі мы верылі і дактарам, і правадырам. З цягам часу ака- залася, што нельга верыць ні дактарам, ні правадырам.

Прарочылі

З'явілася фатаграфія — і пачалі прарочыць, што знікне жывапіс, бо навошта маляваць карціны, калі пстрыкні апаратам — і вось табе пейзаж, нацюрморт, партрэт...

Але жывапіс не знік.

З'явілася тэлебачанне. Пачалі прарочыць: зачыняцца кінатэатры ды ўсялякія оперы, бо навошта туды хадзіць, калі ўсё можна паглядзець дома, седзячы на канапе.

Але і тэатры выжылі.

Цяпер з'явіўся інтэрнэт, і зноў прарочыць: знікне кніга, бо ўсё можа прачытаць у тым інтэрнеце.

Але не знікне кніга, бо калі яна, не дай Бог, знікне, надыдзе канец цывілізацыі.

Дуэлі

У далёкім мінулым свой гонар мужчыны адстойвалі на дуэлях, падстаўлялі свае грудзі пад кулі, каб у паядынку сустрэцца са сваім крыўдзіцелем.

Цяпер дуэлі забароненыя, і іх месца занялі нагаворы, кляўзы. І выкарыстоўваюцца цяпер не кулі, а брыдкае слова, ды яшчэ сказанае праз прэсу. А слова час- та раніць мацней за кулю.

Зарок

У першы год сумеснага мала- дога жыцця муж часам узвышаў на жонку голас. І яна крыўдзілася, плакала. Тады ён не ведаў, як яе супакоіць, прасіў прабацэння і нарэшце на сцяне іх маленькага пакойчыка, на шпалерах, пісаў зарок: «Бажуся, што больш ніколі не буду ўзвышаць на цябе голас».

Калі часам забываўся на свой зарок ды зноў пачынаў сварыцца, маладая жонка падводзіла яго да сцяны і паказвала: «Паглядзі, што ты тут напісаў...».

Прысаромлены муж заціхаў. Але тымі зарокамі былі спіса- ны ўсе шпалеры на сценах.

Класікі не выпендрываюцца

Каб паказаць свой незвычайны талент, сваё ўменне пісаць воб- разна, некаторыя аўтары пішуць так мудрагеліста, так напышліва, што кожны сказ у іх падобны на шараду, трэба добра пакруціць галавою, каб зразумець, што хоча сказаць той пісакі. Такія творы чытаць цяжка і нецікава, бо аўтар выпендрываецца.

Пасля яго чытаць класіка — нібы дыхаць свежым паветрам, усё тут так зразумела і проста, і ў гэтай прастаце яго геніяльнасць. Класікі не выпендрываюцца.

Без віны вінаватыя

Жыццё ў час вайны на акупава- най немцамі тэрыторыі лічылася

раней цёмнаю плямаю ў біяграфіі чалавека. А за што?

Начальства, якое мела машы- ны, уцякала ад немцаў, пакідаючы свой народ, пакідаючы часам жонка і дзяцей. А потым, калі вы- звалілі Беларусь, вярнулася і ўвесь народ узяло пад падазрэнне.

І да сённяшняга дня на тых, хто жылі ў акупацыі, узводзяць паклёпы. І няма ў каго і дзе шу- каць праўды.

SOS!

Ратуйце нас ад тэлебачання! Яно ўрываецца ў нашы кватэры як злы дух, як разбойнік, яно калечыць маладыя душы! Яно ўрываецца ў нашы кватэры з на- жамі, з пісталетамі, са зварыным аскалам на твары і вабіць у гэты дзікі свет маладых і дурных, якія ў зверстве бачаць рамантыку. І гэты робіцца знарок, каб выхоў- ваць з моладзі зомбі.

Вораг наш

Час — наш вораг. Мы сядзім ці стаім, спім ці гуляем, а ён ідзе. Ідзе і робіць сваю работу. «І каж- дый миг уносит частицу бытия», — як сказаў паэт. Не паспелі азірнуцца — і ўжо час пакідаць гэты свет. І адзін лёс чакае кара- ля і чарвяка, цара і халопа, усе ператвараюцца ў пылі і круціцца з планетаю Зямля ў космасе.

Мая тэорыя

Яшчэ з самага зачацця ў лоне мацеры фармуецца асоба чала- века, ужо там вырашаецца, якога колеру будуць вочы, якога колеру валасы, якога будзе росту, якімі хваробамі хварэць і колькі гадоў пражыве. Усё гэта вынікае са спад- чыны, але не толькі маці і бацькі, а бабак і прабабак, дзядоў і прадзе- даў, і яшчэ далейшых прашчурцаў. Мацярынскае лона, як той кампу- тар, складае, адймае, множыць, дзеліць той спадчынны матэрыял, вылічвае, што ўключыць у асобу, якая яшчэ не нарадзілася.

А калі той кампутар памыліцца, не так падзеліць ці памножыць, то нараджаецца дзіця-калека. А мы кажам — лёс...

Тэатр

Чалавек прыходзіць у жыццё, як у тэатр, нагледзіцца розных спектакляў чалавечых камедый, сам пабудзе артыстам — і вярта- ецца туды, адкуль прыйшоў. Зда- воліўся. Больш у гэты бяздарны тэатр не прыйдзе.

Праз нейкі час

Спачатку чалавека арыштоў- ваюць, шальмуюць у друку, а праз нейкі час называюць яго імем вуліцы і плошчы горада.

Абследаванне

Мая сяброўка праходзіла ў бальніцы абследаванне. Ну, роз- ные там аналізы, прасвечванні ды праслухванні. Пасля таго абследа- вання доктар сказаў, што арганізм у яе не такі ўжо, як у васямянаца- цігадовай. І пянчонка пастарэла, і ныркі не так працуюць, а пра сэрца

і казаць няма чаго. Назначыў, якія таблеткі глытаць, якую ежу ўжы- ваць, і пад канец параіў:

— І не запашвайце грошай.

Здаецца мне, што гэты парада найлепшая. Бо вечно мы тых грошы ашчаджаем, эканомім, а прыходзіць час, калі гэтыя ра- біць не варта.

Пыл

І трыста, і пяцьсот гадоў таму назад жылі людзі, а сёння ад іх застаўся адзін пылі, ды і той, мусібыць, развееў вецер. А некалі ж тых людзі хваляваліся, перажы- валі, нечага дабіваліся.

І сёння, калі на мяне навальва- ецца нейкая згрызота, непрыйем- насць, я кажу сама сабе:

— Сціхні, супакойся, не хвалой- ся, пройдзе якіх пяцьсот гадоў — а час хутка ляціць, і адцябе, ад тваіх праблем і пылу не застанецца.

Ахвяры

Некаторыя жанчыны ахвяру- юць сям'ёю, дзеціма дзеля кар'еры альбо дзеля мастацтва.

Іншыя ахвяруюць кар'ераю, мастацтвам дзеля сям'і.

А ў выніку ахвярамі робяцца самі, дажываючы жыццё ў адзі- ноце.

Вырасці чалавекам

Прайшла інфармацыя: мужчы- на загінуў, ратууючы двухгадовага хлопчыка. Ён выкінуў дзіця праз акно з ахопленанага пальцем дома, а сам не паспеў уратавацца.

Якім чалавекам павінен вырасці той хлопчык, каб аддзячыць муж- чыне, які аддаў за яго сваё жыццё?

Чорны дзень

Яму было ўжо за трыццаць. Працаваў на будоўлі, жыў у інтэр- наце, які дала яму будоўля. Быў ён хлопец практычны і з кожнай палучкі адкладаў крыху грошай — на чорны дзень. І вось чорны дзень надыйшоў — трэба было жаніцца, бо дзяўчына, з якой гуляў, — запяжарыла. І ўсе гро- шы, якія збіраў, — разышліся: на вяселле, на арэнду кватэры і яшчэ на нешта, сам не ведае, на што.

А чорныя ж дні наперадзе.

Лясы

Скончылася вайна, краіна ля- жала ў руінах, і трэба было адбу- доўвацца. І пайшлі людзі ў лясы, і пачалі валіць дрэвы — на хаты, на жытло. І Якуб Колас напісаў верш — «Няхай адпачынуць лясы». Ён заклікаў будаваць дамы не з дрэва, а з цэглы, бо бачыў пагрозу пры- родзе, якая нависла над краем.

Сёння зноў заклікаюць бераг- чы лясы, але ўжо для таго, каб не рабіць з дрэва паперы і не выдава- ць кнігі і газет, каб інфармацый- ны літаратураю карысталіся з электронных сродкаў.

І сёння ратууюць прыроду, але ці ўратуюць чалавечыя душы?

Успамін

Вестка пра смерць Івана Меле- жа напаткала мяне ў выдавецтве «Мастацкая літаратура». Сядзелі нейкаю групкаю, пра нешта га- варылі. Раптам прыйшоў нейкі чалавек і сказаў:

— Памёр Мележ. Гэта вестка мяне апякла, бо я высока ставіла творчасць Меле- жа і паважала яго як чалавека. І я сказала з горыччу:

— Чаму гэта харошыя людзі паміраюць, а нягоднікі жывуць?

— І нягоднікі паміраюць, — сказала Вера Палтаран.

— Яно то так, — уздыхнула я.

Даруй

Бацькі, убачыўшы, як не шан- цюе іхняму сыну ў жыцці і які ён няшчасны, казалі яму з горыччу:

— Даруй нам, што мы цябе нарадзілі...

Можа...

Ішоў мужык па вуліцы — у ватоўцы і ватовых штанах, у бо- тах і шапцы-аблавушцы, і відаць было, што яму ў гэтай апаратцы цёпла і ўтульна.

І я падумала: можа, гэты мужык жыве ў двухпакаёвай хрушчоўцы з жонкаю і двума дзецьмі, і ёсць у той хрушчоўцы ўсё, што трэба для побыту — і халадзільнік, і тэлеві- зар, і нават пральная машына, і, мусібыць, гэты мужык думае, што жывецца яму няблага: ёсць страхі над галавою, зарплата, сям'я, і можа ён шчаслівейшы за таго багаця, што мае некалькі кватэр, некалькі машын і фарсіць у модных строях.

З кірмашу

Ёсць такая показка: першую палову жыцця чалавек едзе на кірмаш, а другую палову жыцця — з кірмашу. А можна сказаць інакш: першую палову жыцця чалавек едзе на гару, а другую палову жыцця — з гары. А едуць з гары, конь, вядома, бяжыць шпар- чэй, таму другая палова жыцця здаецца чалавеку карацейшай, а значыць, і жыццё — надта карот- кім, хоць да ста гадоў дажыві.

Апосталы

Па Бібліі, у Хрыста было два- наццаць апосталаў. І адзін з іх, Іуда, аказаўся здраднікам і хрыс- тапрадаўцам.

Па той жа Бібліі, сярод людзей на кожныя дванаццаць чалавек — адзін Іуда, нягоднік і здраднік.

А мне здаецца, што часцей, чым на дванаццаць.

Гісторыя — гэта навука пра тое, як людзі забівалі людзей.

Філасофія

Пры савецкай уладзе нам уну- шалі, што багатым быць сорамна, багатымі могуць быць толькі бур- жуі і жулікі, трэба задавальвацца самым неабходным для жыцця.

І вось — адпусцілі лейцы. І шмат хто адчуў смак у багаці. І з'явілася новая філасофія: «Калі ты багаты, значыцца, ты разумны. Калі ты бедны, значыцца, ты дурны».

Супакоілі

Ёсць у мяне сябры — харошыя хлопцы. Зайшлі яны мяне адведаць. Пасядзелі за сталом, кожны расказаў пра свае праблемы. Ска- зала пра сваю праблему і я:

— Не ведаю, хлопчыкі, хто мяне пахавае...

І тут сябры загаловалі: — Не хвалойцеся, мы вас па- хаваем, добра пахаваем, як трэба, па-людску!

Яны так шчыра пераконвалі мяне, што пахаваюць па-людску, што я пераканалася: хвалявацца мне не трэба.

13 (5)

ПАМЯЦЬ

▶ ВЕРШЫ

АПОШНІЯ СТАРОНКІ

Алег ЛОЙКА

Дзе ты, леў сапяжанскі?..

Дзе ты, леў сапяжанскі?
Дзе вы, ільвы Скарыны,
Наднёманскі, надбужанскі,
З-панад Дняпра і Піны?

А вы, ільвы-ліцьвіны —
Чараўнікі-эскулапы:
Розум мудры, ільвіны,
Недаравальныя лапы?..

І вы, ільвы-беларусы,
Маўклівыя талеранты, —
Хопіць здрады, падкусаў,
Інтэграцыйных трантаў!..

Часе, хлынны, імклівы,
Стань нашым Запарожжам,
Непакорнаю грывай
Змяці, што змесці зможаш!..

Па-свойму нашы каліны
Няхай зноў квітнеюць гожа!..
Блізіца час ільвіны,
Не блізіца ён не можа!..

Крамлёўскія калідоры,
О, як жа нам даспеху,
Каб з вамі на перагаворы
Новы прайшоў Леў Сапега!..

Роднай мове

Шаную цябе, родная, шаную,
Заходзячы ў цябе, нібыта ў храм,
Дзе музыка святла твайго пануе
Зарой, нягаснай сэрцу і вачам.

Дзе вусны зноў табою ажыўляю,
Маё ты шчасце, дзіва і бальзам,
І вечнасцю тваёю прамаўляю,
Нявечны сам.

І што цябе, зямной, калісь не стане,
Не веру аніякім звездарам,
Бо я сваё зямное ўшанаванне
Не знічкаю, — зоркам вечным перадам.

Літве

Не скуголь на бяду, сава,
Не мані ні арлам, ні совам:
Беларусь з табой, Літва,
Аб'ядноўвалі словам крэсовым.

Крэс каму, а каму — калыбель,
Найзяльнейшыя сенажаці,
Ніў, садоў залатая спель,
Па-над імі — песня маці.

Не, таго не зацямніць трава
Па-над Нёмнам, Дняпром, Бугам,
Дзітвай:

І мая ты малітва, Літва,
І ў Літве я, нібы ў малітве.

Бласлаўёным пльві, прыпамін,
Бласлаўёнаю стань, споведзь:
Беларус — учарашні ліцьвін,
Летувіс — учарашні літовец;

Аб'яднаны не Крэсамі мы,
Не ліштвай, не агнём, не дымам,
Не Крамлём, не пургой Калымы,
А малітвай да вечнай Радзімы!..

Набалелае, ці ж уміручае?!

Набалелае, ці ж уміручае,
Вялікамучанікаў як шанавачь?..
Памяць пра іх, пакутлівых, мучае,
Кветкай, вянкамі не суняць.

Дык хто ж вялікі, мучанікі, дучы,
Правадыры ці засценкаў кат,



«Хайль!..» у Асвенцымы вядучы
Ці ў Магаданы вядучы мат?!

Божа, хто ж можа тут быць натхнёны,
Крыўду людскую чым прымнеш?!
Правадыроў скланяем імёны,
Вялікамучанікаў — менш і менш.

Круціца кола каламуты,
Утрапенне, боль, адчай...
За вялікамучанікаў усяленскі смутак —
З кожнай хвіляю крапчай!..

Сябрам

Адкуль вы, непагадзь, беды,
Завыванні вятроў?..
Я не магу без бяседы,
Я не магу без сяброў!..

Мне вятрыска — не сябар,
Не сяброўка слата,
Піліпаўкі чорны табар,
Цемрадзі глухата, —

Не ім жа мая сасонка
Цягне галінкі страе,
Чакаючы гамонкі
Аб праўдзе, любові, красе,

І, быццам рукою, здыме
Непагадзю кілім,
Прагнаю доли Радзіме,
Свету ўсяму і ўсім...

Дык дзе ж вы, сябры-непаседы
З блізкіх і далніх бароў?..

Цяжка мне без бяседаў,
Пакутліва без сяброў!..

Даражэюць тэлефоны...

Свет няўмольна прэ ў адхоны —
Нівы, сенажаць, лясы, —
Даражэюць тэлефоны,
Даражэюць галасы,

Ды не выбарчыя, — маці,
Што не толькі сцэле лён,
А ў аграрнадумнай хаце
Абнавіла тэлефон.

Са сталічнаю дачкою
Гаварыць ёй, заварыць,
Толькі ж... на табе такое —
Белым польмам гарыць:

Здаражэў званок дашчэнтну...
І каго, за што вініць?..
Дарагому прэзідэнту
Трэба, трэба пазваніць!..

Стрэліла б напрамую
Ў дуб, ваду, зямлю, —
Цябе, маланка, прыму я,
Благаслаўлю.

І задаволены буду
(Запэўніваю, не хлушу!),
Калі зіганеш ты і ў буду,
Я ў якой не служу.

Адвагі ж стаць на вагі
Важкіх падзеляў, трывог,
Надзеючыся на зігзагі,
Якіх не прадбачыць Сам Бог!..

Веру, што ў раўнавазе
Радасць і слёзы на свеце:
Кветкі сягоння ў вазе,
Заўтра — ваза ў смеці.

Лучынай стала кап'ё,
Неонам — змрок пяхорны, —
Большае куп'ё,
Большае цень чорны.

Ды чым яно большаць будзе,
Тым болей — сонцаў прамень
Лаўжам, сасонкам, людзям
Зроўнаважыць цень.

Саркафагаў шмат ляжа
Чарнобылі падмяць,
Толькі на сонечным пляжы
Алешыны зашумяць.

У працяг Міхася Лынькова

Чало ўзарана,
Думак барозны, —
Эх, рана, рана,
Эх, позна, позна!..

Дранічак драны,
Сцежкі без росны...
Эх, рана, рана,
Эх, позна, позна!

Парам дабраным
Рознае розным
І рана, рана,
І позна, позна...

Жыццё, як мембрана,
Таемныя кросны, —
Эх, рана, рана,
Эх, позна, позна!

Шарае прагну гадзіны...

Прагну не жартаў і глуму,
Можа, такі ўжо адзіны,
Брату, і свату, і куму
Шарае прагну гадзіны:

Цішыні куставое
Дзедавай мілай хаты,
Вечару, што ў сувоі
Песняў і казак багаты.

Чым распачаць вячэру,
У дзеда я не пытаю,
Думцы яго веру,
Кленічаў не вітаю,

Аднак жа гатовы і хорам,
І шарай гадзіны вечам
Рэкламаў ілжу і сорам
Усіх вакзалаў развенчаць!..

Адступіцеся, цары і каралі!..

«Толькі закаханы мае
права называцца чалавекам».
Аляксандр Блок

Адступіцеся, цары і каралі,
Прынцы, князі, фюрэры і ханы —
Чалавекам не бязлюднае зямлі
Можа быць адно, хто закаханы!..

Жаль, не я прамовіў гэта, Блок,
Ды ягоным эпігонам быць я згодзен
Між маланкавых, грымотлівых аблок
І між мудрасці, што тоіцца ў народзе,

Бо на свеце ні зубром, ні матыльком
Быць ніколі не жадаў я, не жадаю
І глынаю найгарчэйшы ком,
Калі лёс мяне ў нянавісць закідае,

Згубнай — ёй Шлях Млечны не любіць,
Не ўслаўляць натхнёныя сакрэты,—
Закаханым чалавекам быць мне, быць,
Як былі дагэтуль ўсе паэты!..

Беларускае

Беларусь дарагая —
Прожылькі сцяжын,
Гасцінец да небакраю
Дзівасілу, ажын,

Чырвань рухаў балючых,
Свойскіх палотнаў бель,
Шэпт крыніц неўміручых —
Беларусі купель.

Бароў векуістых пагоркі,
Спаканых бяроз,
На вуснах — прысмак горкі
Ад неўміручых слёз,

Вясельны блакіт у кяліхах
Ледніковых азёр,
І заклёны ад ліха
Пад дрыжэннем зор,

Маладзікі і ветях,
Млечнага шляху кайма
І канец свету,
Канца якому няма.

▶ ВАНДРОЎКІ

ЛАНДАН: МАЗАІКА ў КРУГЛАЙ РАМЕ

Янка СКРЫДЛЕЎСКИ



Прызнаюся напачатку: не прымаю вымаўлення (і напісання) назвы гэтага горада і праз халоднае «наркамаўскае» о — Лондан, і праз прысвоенае тарашкевіцай (як двума пазнакамі-насечкамі над тым о) ё — Лѣндан.

Гэтаму гораду найбольш пасуе роднае, стагоддзямі абцалаванае-вылізнае — спадчынна ангельскае Ландан. Так яно і мусіць перадавацца ў беларускай транскрыпцыі, калі, зрэшты, мы самі чакаем ад суседзяў-еўрапейцаў адпаведнага: пачуць ад іх не скорана-спаланізавана-ўбальшавічаны Мінск, а — Менск.

І не толькі таму. О не перадае ў націскным — а таму асноўным складзе — усяе сутнасці брытанскай сталіцы. О — хоць і больш вольнае, чым «надсоленае» ё, больш раскаціскае, ды ўсё ж заціснутае — і ў вуснах, і ў слоўце. А вось а — амаль ідэальнае ў маўленні кола.

Як і ангельская паўнагалосая сталіца, якая радыусамі-дыяганалі праменіцца-разыходзіцца ад успамінаў да выдумкі, ад гісторыі да заўтрашняга, ад ранку да адвячорка, ад панядзелка да ўікэнда, ад дысертацыі да верша...

Пасля ўсіх здарэнняў 11 верасня глядзім праз ілюмінатар на крыло самалёта нікавата: такое ўжо яно лёгка-слабое, як і жыццё...

Аднак за некалькі хвіляў патрапляем са змрочнай віленска-восеньскай залевы — у мяккую бавоўну, а затым — пад сонца. Хоць на шкле малююцца марозныя ўзоры.

Яркае сонца і пякучы мароз — разам толькі над зямлёй.

За вакендам, на светла-блакітным пухавінні — ценё самалёта ў колцы вясёлкі. Як шэры дэльфін плыве па небе.

— Пад намі Амстэрдам, — па ведамляе пілот. Але таму цяжка даць веры. На зямлі — акіян

снегу: то роўнае поле, то беляя скірдышчы. Не раўнуючы, Антарктыда. І не цяплей ад сцюардэсінага чырвонага віна — Père Patriarche, — адно чырванеюць шчюкі, калі ўслед прыліпае сугалосная згадка пра нязменнага беларускага патрыярха...

Пасля Амстэрдама пачынаюцца снежныя замёты — як нясконцы дзюны. Успаўзаем яшчэ вышэй — і да галоўнай ангельскай нябеснай брамы — аэрапорта Хітроў — застаецца 30 хвілінаў.

Напэўна, высокія птушкі бачаць нашу зямлю як сшыгую з размаітых кавалкаў коўдру. Толькі нашыя краўцы-шаўцы менш ахайныя за брытанскіх.

У чужамоўнай краіне пачынаеш разумець нямых і спачуваць ім больш, чым дзе-вольке дома.

Турыст-абывацель ланданскую мазайку можа смела ўставіць у аграмадную металёва-іскрыстую раму гарадскога «чортавага кола», якое па-сучаснаму ўзвышаецца над фанабэрыстым Біг-бэнам. Я ж, анічым не адрозніваючыся ад тых абывацеляў, не буду рабіць таго — бо ўявіў, як яно, гэтае кола, можа крутнуцца ды пакаціцца па шарай Тэмзе.

Паспрабуй тады дагнаць карціну...

На вуліцах паміж старадаўня-вышталцоннымі будынкамі — як сучасныя зіхоткія каронкі ў роце Ландана — квадраты, піраміды з металу і шкла. Паўстагоддзя

тamu на іх месцы падалі нямецкія бомбы. «Карыес нацызму» з'еў шмат дамоў у бізнэс-цэнтры брытанскай сталіцы.

...Як нашыя ў трыста разоў бяднейшыя студэнткі-дзючаккі могуць апранацца ў паўтысячу столак прыгажэй і шыкоўней за англічанак?!?

Іяшчэ: чаму падораная жонкай туалетная вада ў Ландане пахне нашмат далікатней і загадкавей, чым у Менску?

...Нацыянальная галерэя. Рафаэль.

Ціцыян і «Алегорыя здаровага сэнсу»: яго тры галавы.

Імпрэсіяністы — чараўнікі аб'ёмнага святлаколеру. Клод Манэ, яго «Лілеі», «Ірысы (Касачы)». Калі маляваў сваю цнатлівую класіку, над светам бушавала першая сусветная вайна, а над піцёрскім Эрмітажам і маскоўскай Траццякоўкай — рэвалюцыя...

Баюся разбудзіць маладую цяжарную негрыянку-музейніцу, якая спакойна дрэмле перад нагоўпам.

...Шкло ў півярнях настолькі чыстае, што думаеш: яго выбілі.

Тут нарэшце па-ангельску «прачышчаецца» сэнс-паходжанне аднаго беларускага імя: АЛЕС у перакладзе — ПШВІ (балале яго — піва — тут настолькі шмат, што яно ўжываецца ў множным ліку, — у адрозненне ад нашай постсавецкай традыцыі ПШВА з нязменна-адзіным «Жыгулёўскім»)...

Ланданскі прафесар Макмілін, нястомны даследчык-папулярны-затар у англамоўным свеце беларускай літаратуры, маляўніча распавёў, як праз тое піва аднойчы да болю адчуў сябе савецкім чалавекам — у 70-х гадах у Маскве, спякотным летам, перад кіёскам з тым «Жыгулёўскім». Выстаяў даўжэзную чаргу — і аказалася, што пеністы напоі разліваюць толькі ў тару спажыўцоў, што ў краіне пераможнага камунізму не хапае шклянных кувальцоў... І выпхнулі б небараку з чаргі, але свет не без добрых людзей: адзін з выпівох дацадзіў мютную вадкасць з паўлітровага слока і выратавальна-спачувальна прапанаваў ланданцу. Так і адбылося прафесарскае пасвячэнне ў скуру гомо саветькуса...

Тут жа моцнае піва — у бутэльках. І завецца «ячменнае віно».

Вэстмінстэрскае абацтва аніяк не змяшчаецца ў аб'ектыў вузкага кітайскага фотаапарата, не гаворачы ўжо пра сімвалічны Біг-бэн...

Дадаюцца ноччу адмоўныя камертоны: вуркатанне самалётаў ды вісклівыя сірэны (пажарныя, медыкі, паліцыя?). Зрэшты, паліцыя — наўрад ці. Хоць і горад — найтурстычны, і спакойныя англічане занепакоеныя тэрарыстычнымі атакамі, аднак за два тыдні паліцыянтаў бачыў толькі двойчы: каля амбасады ЗША правяралі паркоўку і — парачку верхнікаў. Ён і яна. Такія граціёзныя, шчаслівыя — як на спатканне выбраліся. І іх хапае дзеля парадку ў гэтым незразумела-спакойным мегаполісе!

У парку Святога Джэймса далікатнымі светла-ружовымі гронкамі-суквеццамі буяюць краскі. А над імі — лес выпешчаных пранумараваных дрэў з зялёнымі пластыкавымі карткамі-нумарамі: 07050, 07051...

На тратуарах надзвычайна цесна. Усе мкнучы пад ногі... Пакуль не даходзіць: тут, як і на аўтадарозе, кропчаць злева...

Вы калі-небудзь бачылі, каб вам — як тут — па-сяброўску ўсміхаўся служка ў царкве? Не

гаворачы ўжо аб машынісце цягніка ў метро?

Каля Брытанскага музея — як і ў Беларусі: карэнныя ланданцы-абарыгены нікавата пытаюць, калі хочуць звярнуцца да цябе: «Вы гаворыце па-ангельску?». І толькі потым ужо — аб тым, што хацелі спытаць.

І Беларусь — як музейная тэрыторыя. Нібыта ўсе ў ёй турысты, і абарыгены мусяць таксама пытаць: «Вы гаворыце па-беларуску?».

Наўздагон... Хіджаб і чалма — частыя атрыбуты брытанскай сталіцы. І траціна ланданскіх школьнікаў не лічаць ангельскую сваёй роднай...

Парк рэгентна... Падалося, тут ёсць усё. Нават ружы з назвай PERESTROJKA. Скаліёзныя такія, прычаўрэлыя. Як і пратагты. Не ў параўнанне з CAN-CAN-ам — яка і насамрэч віхурную сукенку з танцаўшчыцы знялі. Паменшаную...

У парку ў ідылічнай рэчцы — і качкі, і гусі, і лебедзі (розных відаў і колераў), і рыбы, і нават чарапахі. Плаваюць сабе, дрэмлюць ды жыццю радууюцца. Зрэдку харчуюцца. Зрэдку, бо ўжо не могуць есці, не ўлазіць. А ім двухногія старэйшыя браты і сёстры сыплюць ды сыплюць булкі. Такія вышчунутыя квадрацікамі пласціны... Як пліткі шакаладак. Яны адмыслова выпякаюцца і асобна прадаюцца дзеля гэтага.

— А чаму па-просту не пакрышыць ім батона? — можна спытаць.

— Так жа нязручна. Ды і птушкі могуць падавіцца! — даводзіцца пачуць...

Калі лёсіць з'явіцца на гэты свет у іпастасі звяра ці птушкі, хацеў бы быць толькі ланданскім гусаком...

...Трэба тым, хто ўпершыню выбіраецца ў замежнае падарожжа, забараніць наведваць Ландан: пасля яго становяцца вузкімі рамы ўсіх іншых гарадоў-сталіцаў ды блякне іхняя мазайка...

Бо ён, гэты саноўны паўнагалосы горад, і праз доўга-круглыя гады будзе радыусамі-дыяганалі прамяніцца-разыходзіцца ад успамінаў да выдумкі, ад гісторыі да заўтрашняга, ад ранку да адвячорка, ад панядзелка да ўікэнда, ад дысертацыі да паэмы...

▶ ПРЫСВЯЧЭННІ

«КВЕТКІ ЗАМЕСТ ЧАРТАПАЛОХУ»

Сяргей ПАНІЗЬНІК

30 жніўня 2009 года каля магілы Альгерда Абуховіча ў Слуцку былі Алесь Пашкевіч, Ніна Стужынская, Аляксей Кароль, Васіль Якавенка... Я прачытаў верш, прысвечаны Графу Бандынэлі. У горадзе праходзіла акцыя «Кветкі замест чартапалоху». І мы падпісаліся пад зваротам, у якім гараджане-случакі выказваліся за добраўпарадкаванне могілька, дзе пахаваны Альгерд Абуховіч. Помнік знакамітаму Творцу быў у занябальым стане. Чым жа сёння я дапамагу Графу Бандынэлі? «Прыбраў» ад апісак радкі, замяніў паджаўцелыя словы... Верш замест чартапалоху? А па праўдзе — пры нагодзе каб яшчэ раз успомніць шляхетнага патрыёта, які дапаможа нам і на пана раду знайсці, і льва-манарха абмінуць... Яго Слуцкая нас чакае!

Альгерду-Якубу Абуховічу —
Графу Бандынэлі

«На свабодзе прападу,
А ў няволі не пайду!»

З шляхетнага роду герба «Ключ раздвоены»
Песні Графа адзвінелі,
Рым усцешыць не змаглі.
І застаўся Бандынэлі
На сваёй святой зямлі.
Звонкі касінера голас
Не Парыж на вясёл ўзняў,
Кліч яго (і жытні колас)
Восіп Дыла пераняў.
Хай Жэневы жалы журжочка,
Што цыдулкі нехта зніс...
Ваўкалак збярэжся! Ноца
Нам напамінь з-пад калёс:
«Граф на пана раду знойдзе,
Льва-манарха абміне...».
Граф адчуе, ХТО ў народзе
Пры нагодзе ўспамяне
Слуцкае гадоўлі сына
І яго жаданкі ўсе, —
Каб адужыла Айчына,
Па шляхетнела ў красе.
Прычакае ў Слуцку жнівень

Абуховіча радню:
Мы прытулімся, узнімем
З гербам Графа паярню.

ЖЫВОМ!

Навошта пільнавацца даты 20 верасня? І сёння можна парадавацца за Аляксея Канстанцінавіча Каўку, што ён сваё 75-годдзе сустракае ў асяроддзі Скарыны, Купалы, Езавітава, І. Луцкевіча, Ластоўскага, Улашчыка, удзячных чытачоў яго штогодніка «Скарыніч». «Жывом!» — паўторым услед за хлопцам з Чэрвеншчыны. «Будам жыць!» — усклінем разам з масквічом Аляксеем Каўкам — гісторыкам, літаратуразнаўцам, грамадскім дзеячам, доктарам сімпатычных навук і... і нашым вялікім Сябрам.

Хай з птушкамі галкамі-каўкамі ляцяць над 55-м паштовым аддзяленнем Масквы, у 36-ы хмарачос на Крылацкіх Халмах, у гняздо былога прадстаўніка таварыстваў дружбы і культурных сувязяў з заграціцай, амбасадаўскага дарадцы Аляксея Канстанцінавіча Каўкі нашы вітанні.

Мы побач, з Вамі — у прытуленні.

Масквічу Аляксею Каўку,
народжанаму на Чэрвеньшчыне

Жыць-быць у Празе Каўка...
А ёсць і рэчка Каўка.
На Чэрвеньшчыне — лаўка,
З якой надскочыў Каўка
І ўсеўся на каня...
Пагаварыць — няўпраўка:
У Менску — на паўдня...
Знайшлася і напраўка:
Трымае далана
Скарынаву застаўку,
Ластоўскага прыстаўку,
Улашчыка прыбаўку...
— Жывом! — гукала каўка,
А з галкай арляня.
Так, будам жыць, Прафесар,
І вымкнемся з гурмы.
Савецкія завесы
І крызісныя стрэсы
Карчум сёння мы.
А Вам — шукаць надрэзы,
А Вам — ствараць псалмы
Для Беларускай месы...
— Sto lat! — Наш зык для тэзы:
Ігуменшчыны крэсы —
Крылацкія Халмы!

15 (7)

ПАЭЗІЯ

▶ ВЕРШЫ

НА ДНЕ СВЕТУ

Алена НІЯКОЎСКАЯ

*Няўжо там толькі бязважскасць
І пункт невяртання?..*

Мілы край! Пад сінім добрым небам
Ты мяне заўваж і назаві.
Я твая — на долі і крыві,
Ты — мой лёс і дом, жыццё і глеба.

Мне вятры чужыя ў вочы дзьмулі,
Я хадзіла па чужой зямлі,
І твайг не здрадзіла зязюлі,
Што паабяцала мне калісь

Сто гадоў ішчаслівых...

Бачу я: узышлі мае вершы травой,
Туманамі ўзняліся і кветкавым пылам,
Матылямі лятуць сінякрылымі
Над зямлёй — маладой і жывой.

І на вуснах, ад мёду ліпкіх,
Ажывае радок мой зыбікі.

Замочная шчыліна

(З Ежы Фіцоўскага)

На арэлях

Уздываеца і падае неба.
Голкамі ў вочы — зоркі...
А сэрца ірвецца з рэбраў,
А вусны — сухія і горкія.

А дыхаць балюча і цяжка,
І недзе ж — канец трывання...

Замкнула мяне жыццё
на самым дне свету,
на чатыры абароты маіх гадоў.
Як адчыніць вашы дзверы,
дачушкі, жыхаркі дзяцінства?

У вашай мілай краіне
быў я калісьці сваім,
а цяпер — дарэмна пнуса



Фота У.Кішчэвіча

да ваших высокіх вяршынь.

Ужо мне занадта далёка
да каменьчыкаў, што адкрываюць
таямніцы свайго нараджэння,
да сноў, утульных і цёплых,
што прыходзяць на каціных лапах,
да андэрсанаў пад падушкай,
да эпасаў лялечных ваших,

да ветру, замкнёнага ў кветках —
на самым водарным дне, —
ён раніцою пялёстка
расхінае насустрач сонцу.

Даўно я згубіў ключы
ад вашай светлай краіны.
Праз верш мой — замочную шчыліну —
цішком падглядаю за вамі.

РАДАЎНІЦА

Славамір АДАМОВІЧ

Сяргею Верацілу, Таццяне Сямірскэй

Учорака таварыш мой паэт
мне раскажаў, што бачыў маю Таню,
і ад яе мне перадаў прывет,
як быццам здзейсніў важнае заданне.
Я справаздачу выслухаў, нібы
у штабе фронту афіцэрска рапарт.
Я Гуглу адаслаў: пра файл забыць!
А мне ў адказ — на далучэнне запыт...
І я не змог стрымаць ішчаслівых слёз,
і расквітнеў падснежным фіялетам
фіялкавых — так-так! — метамарфоз,
спрабуючы зарэгістравацца версэтам.

Мне пяцьдзясят, а я люблю, люблю,
нібыта мне пятнаццаць сама мала...
Мне пяцьдзясят, а у душы лонг-блюз
пра тое як, як ты мяне кахала...

Мы — дзеці «чыстага гораду»,
мы супраць вялікай ілжы,
якую нам запраўляюць змоладу:
рабі адно, а другое кажы...
Мы — дзеці мёртвай правіныці,
мы згрэбліся у гарады,
каб тут вельмі хутка зненавідзець
мліціццю,

кактэйлем Молатава бамбаваць суды...
Мы дзеці пад акупацыяй,
у нас нават мовы няма,
а нам так хочацца быць дзецьмі Нацыі,
Нацыі, якой таксама няма...
Мы — дзеці «чыстага гораду»,
мы — дзеці мёртвай правіныці,
Мы — дзеці пад акупацыяй,
і таму наш покліч — вайна-а!

13.06.2012, Мар'іна Горка

Пра мёд

11 мая завітаў на літаратурна-масацкую вечарыну Аксаны Спрычан «Сакральная Беларусь: мёд», якая адбылася ў бібліятэцы імя Цёткі. Выступіў, прыгадаў свае першыя дзіцячыя ўражанні ад сустрэчы з Мёдам... Чыстае атрымалася мерарыемства, як мёд і пчолы...

Гаварылі пра Мёд, разглядалі карціны
Квяткоўскага,
а пасля гаварэння паселі за стол каштаваць
ды ізноў гаварыць хто пра што і вядома ж
— пра Каліноўскага,
а адзін мастачок парываўся касой
памахаць...

Ды касы не знайшлі... Пакідалі ўстанову
культурную
ціха-мірна адною вялікай крывіцай сям'ёй.
Толькі раніцай нешта было мне зусім
беспрытульнянька
і здалася жыццё маё чорнай даўгой паласой.

Як жыў, так жыў, не на мёдзе —
на іншай арганіцы,
зараслі мае пасекі дзікай травой-гавылоў
пакуль шаптаў на свеце я ў пошуках
вернай абранніцы
і валтузіўся ў бойках з варожаў
сілаю злой.

Як бы там ні было, як бы тут не мінала
жыццё маё,
шлях адзін — напрасткі,
праз асфальты і гаць
дасягаць,
і дужэць, і выходзіць з цямна
беспрасветнага цёмнага
і мядовы пацір з землякамі сваімі
ўздымаць!
14.05.2012

Я, сучасны і геніяльны
(лёгка быць геніяльным, калі іншых няма),
я не люблю тылавых і маральных —
дзе многа маралі, там, звычайна, вайна.
Я дрэнны бацька і муж ніякі,
на дух не выношу я «родны кут»,
гарэлку люблю, таранку і флякі,
а ненавіджу слабасць і бруд...
Хай дождж пральцеца і вылятуць пчолы,
і ў полі вырастуць камяні,
а з неба промень пырсне вясёлы
на кроны, краты і карані!

1 чэрвеня 2012

Радаўніца**Памяці Арыны Вячоркі**

Забірае смерць невыпадкавых
выпадкава, як бярэ і ўсіх,

месцы вызвалючы для новых
без фанфараў і азарту зіг.
Многа нас, і ёй няма аддужкі,
круглы год ідзе яе касьба —
і вясной, і ў часе завірухі
пад жывымі мёртвыя зыбляць.
І таму пакуль мы помнім продкаў,
продкі нас натхняюць прагна жыць
не за пук цыбулі з шостай соткі —
за магчымасць Беларусь любіць!

20-я дні красавіка 2012

**Земляку Лявону Садоўскаму,
адказваючы на яго пытанне
«Калі абратна?»**

Мой шлях — на Поўнач...

Выстудзіць агонь

свайёй душы хачу ў нарвежскай скалах.
Дык не марудзь, трымай маю далонь,
і будзем тымі, каму волі мала,
каму ў сваім кантэксце рэжа слых
блатны жаргон пляшывых падхалімаў,
якія дома удаюць на злых,
а ў маскалях глытаюць пыл кілімаў,
прывычна стаячы на чатырох,
шліфуючы аральным памялом
царовы бот...

О, вартыя пазарды і праклёнаў, вы,
суайчыннікі так званыя мае
без гонару, без годнасці, без мовы,
смакуюць свой пракіслы аліўе,
пакуль трольдоміяць* вас крамлёўскія
пятровы!

* Ад нарвежскага trolldom — чараванне,
варожбы.**Маналог Паэта, адрасаваны
служкам рэжыму**

Тыя, што сёння палеглі,
тыя, што лягуць заўтра,
і мы, якія не збеглі
пад чужыя штандарты,

цяпер абвясічаем з жалем,
сыходзячы ў андэграўнд, —
любоў мы з душы выжымаем
да будучых светлых дат.
Ты брат мне быў, але зараз
стайш ты на іншым баку...
Дык ведай, я стрэлю без жалю,
і палец ужо на курку!
Даволі! Не трэба словаў,
што дзеці ў цябе і сям'я,
што вярта чакаць перамоваў...
Даволі паяць салаўя!
Быў час, і было магчыма,
і кожны абраў па сабе:

я гонарам стаў, ты — ганьбай Айчыны... —
пляшывай скулай на ейным гарбе...

29 снежня 2010, турма г. Жодзіна —
13 студзеня 2011, Менск**Уладзіміру Някляеву**

Поўнамаштабная грамадзянская
ідзе паводле няясных правілаў.
Вось ён, вынік «дэмакратыі» хамскае —
паэты першыя ў бойцы валяца.
На белым снезе, перад Калядамі
да Паснай Куці прыправачка гострая —
кроў Паэта крапліста-гірляндава
ўпырснута ў нас як прышчэпка воспавая...

25.12.2010 г., СІЗА № 8 г. Жодзіна

Аптымістычныя радкі ў верасні

...Эх, разгарнуцца і выйці ў верасень,
наветрам восені лёгка вызваніць
і жыць сто гадоў, прамаўляючы ерасі,
з іроніяй да рознай палітстарычны.
На 50-м годзе ізноў ажганіцца,
у 70 адчуць сябе нарэціце ў г а д а х
і да апошняга ўздыку жыць не нажыцца,
і так пры гэтым, каб зносіла дах!

21.09.2011, раніца, Nordland

Напярэдадні

Напярэдадні мы рыхтуемся,
мы рыхтуем сябе на раз.
Далучайся да нашай рупнасці!
Далучайся, пакуль ё час!
Гэта потым — разбор палётаў
(хто, куды, за каго і з кім?).
Але сёння — час бруднай работы,
нам рабіць яе, маладым.
Хто не можа, той збоч з галоўнай
магістралі, няхай на ёй
застанецца хаця б палова,
ды з халоднаю галавой,
ды з агнём у левай грудзіне, —
той агнішча, каб гартаваць
волю нашу ў рэал-рэжыме,
волю быць і перамагаць!
Не паддайся гнілым разлікам
пераседзець як-небудзь так,
з каментарыякамі пад нікам
пра гламур-марафет-нішцыяк.
Кожны рабіць штодня свой выбар,
а што выбраў — з тым і жыць,
леў твой знак ці халодныя рыбы —
неістотна ў пякельным агні.
Напярэдадні паскідаем
з нашых душаў, каркаў і спін
невывосныя цяжар адчаю,
каб улесці ісці на чын!

9 снежня 2010

ЧЫТАЛЬНЯ

16 (8)

▶ ФРАГМЕНТЫ

МЫЛА

УРЫЎКІ РАМАНА

Мікола АДАМ

...Ён папіваў піва, невядучым позіркам праводзячы прахожых, як пачуў сваё імя.

— Вадзім, корэш! — штурхнуў Корбута ў плячо п'янаваты, аднаго з ім росту, хіпаваты хлопец, закаваны, як у бронезылет, у чорную скуру, з прыбамбасамі ў выглядзе брэлакаў-шкілетаў-тэрмінатараў-бэтмэнаў. Саламяныя валасы спускаліся на яго плечы дамаком, у даволі густой барадзе заблыталіся, як мхі ў павуціне, крупіны батона, з левага вуха звисала завушніца — мініяцюрны распяты Хрыстос.

— Руслан?! — з цяжкасцю пазнаў Вадзім аднакласніка. У школе той насіў прычоску пад Элвіса, а цяпер і валасы адпусціў, і пафарбавав іх пад Кабэйна. Ці не стары ён для фаната «Нірваны»? Звычайна, падлеткі захапляюцца такой музыкай...

— Ну, нарэшце! — шчыра ўсміхнуўся Руслан, узрадаваны, што Вадзім пазнаў яго.

— Эй, Руслан! — пачуўся з-за спіны Вадзіма сімпатычны дзювачы голас. — У твайго корэша грошы ёсць?

— На самай справе, — Руслан спыніў Вадзіма рукой за плячо, калі той хацеў павярнуцца на сімпатычны голас, — можа ты багаты на «бабкі»? Па старой дружбе...

Корбут не адказаў і паволі ўсё-ткі павярнуўся: за яго спінай, у метрах пяці, сценкай стаяла купка нефармалаў, пярэстая як паўзросце, так і па вопратцы.

Гаспадыня сімпатычнага голасу, ён быў упэўнены, была невысокая, але прыгожая brunетка з некалькімі зялёнымі пасамі, у саколцы з Куртам Кабэйнам на грудзях, у чорных вузкіх джынсах і ў высокіх красоўках.

Дзяўчына, не звяртаючы ўвагі на сяброкоў, пільна пазірала ў Вадзімавы вочы, паволі падносячы цыгарэту да вуснаў, паволі зацягваючыся і выдыхаючы дым...

— Дык ёсць у цябе грошы? — падыйшла да Вадзіма, прапанавала сваю цыгарэту.

Вадзім моўчкі згадзіўся, зачараваны вачыма дзяўчыны — вялікімі, бяздоннымі, цёмнымі і густымі, як гушча кавы на донцы філіжанкі.

— А што будзе... калі ёсць? — хрыпла, як сапсаваны саксафон, прагучаў яго голас.

— Нічога не будзе, — паціснула плячым дзяўчына. Не цягні гуму: згодны з намі тусавацца ці не?

— За свае грошы?

— Цябе ніхто не прымушае. Аднак, што табе важней: чарговая серыя «Санта-Барбары» ці добрая кампанія? Толькі кажы праўду...

— Тэлевізар мне няма часу глядзець, — адрэзаў Вадзім, — а вось вы, пана, даволі добра

дасведчаны пра серыялы па тэлебачанні...

— Яшчэ б, — згадзілася дзяўчына, — калі бабуля з мамуляй памышаліся на серыялах, да таго ж пачалі па чарзе параўноўваць герайны са мной.

— Гэта сумна.

— Няўжо весела? Але ты не адказаў.

— Згаджайся, корэш, — шапнуў яму на вуха Руслан, які ўвесь час моўчкі стаяў за спінай Вадзіма. — Па-мойму, «Пума» на цябе паклала вока.

— «Пума»? — уголас паўтарыў Вадзім.

— Гэта мая клікуха, — растлумачыла дзяўчына. — Сапраўднае маё імя Леся.

— Вадзім, — з ходу ляпнуў Корбут.

— Ну, вось і пазнаёміліся, — адзначыла Леся і ўзяла яго за руку. — Спадзяюся, супраціўлення не будзе?

Аб якім супраціўленні магла быць гаворка? Калі побач з табой прыгожая дзяўчына, няважна з якой нагоды! Вадзім стараўся не думаць, што, хутчэй за ўсё, калі б грошай у яго не аказалася, Леся нават не зірнула б у яго бок. А ў яго грошы ёсць, і моладзь хоча вышціць. Чаму б і не дапамагчы?

Яны купілі дзве бутэлькі «Пшанічнай», чатыры — «Міражы», чатыры — «Холстэны», два боханы чорнага хлеба, батон, пакет кефіру, палку каўбасы і пару гамбургераў для Лесі, якая вельмі хацела есці. Потым пакалі, пакуль Руслан злётае па танныя цыгарэты, бо на «L&M» ужо не хапала.

Калі вярнуўся Руслан, паўстала, як адзінка ў школьным дзённіку, пытанне: куды пайсці? Па-першае, час позні; па-другое, холадна і ні аб ніякім парку можна нават і не заікацца, а ў пераходзе не застанешся, бо мянты і так ужо скосу пазіраюць ды ходзяць вакол зігзагамі; да каго-небудзь на хату таксама адпадала, бо правільны бацькі паднімуць вэрхал і выклічуць міліцыю, пажарных і «хуткую дапамогу» разам.

Думаць трэба было хутчэй, бо набліжаўся час спынення грамадскага транспарту.

— А з якой нагоды фурштэт? — весела пацікавіўся Вадзім.

— Цябе сустрэлі, — прамовіла Леся. — Вось і трэба адзначыць.

— Тады паехалі да мяне, — усміхнуўся, падміргваючы, Вадзім.

— Чаго ж ты раней маўчаў?! — усе разам накінуліся на Корбута з папрокамі. Адна Леся моўчкі дакурывала цыгарэту і пстрыкнула недакуркам.

— Куды ехаць? — спытала.

— На «Пушкінскую».

— У метро! — дружна крыкнула кампанія і адзіным цэлым кінула да шкляных дзвярэй метро.

Яны ледзь не спазніліся на апошнюю электрычку, Вадзім паспеў уцапіцца за дзверы ваго-

на і стаць паміж імі, утрымліваючы, каб не зачыніліся, пакуль усе не апынуліся ў вагоне.

— Ты адзін жывеш? — пацікавілася Леся.

— Не, з братам. А што?

— Ён нас пусціць?

— Ён пісьменнік, — адказаў Вадзім, зачыўшы гэтай фразай тэму, нібы яна была адзіным адказам на пытанне.

...Як назло, брата не было дома. А ў Вадзіма не было ключоў ад кватэры. Засталіся ў касцюме.

— І тут не шанцуе, — заўважыў нехта з кампаніі.

— Мой брат — пісьменнік! — са значэннем павысіў голас Вадзім. — Калі яго няма, пойдзем уніз. Не «пюкс», але цяпіма.

— Галоўнае, што не холадна.

— Гарэлкі мала.

— Не праблема. Па дарозе «начнік» бачыў?

— А грошы дзе браць?

— Знойдзца.

Калі ўсе паселі на пляцоўцы першага паверх, пад лесвіцай, насупраць ліфта, каму як было зручна, Вадзім адкаркаваў першую бутэльку. На дзіва, дзяўчаты, якіх было чацвёра, не лічачы Лесі, ад гарэлкі адмовіліся, акрамя Лесі...

Гарэлку хутка выпілі, «чарніла» таксама не затрымалася. Душы патрабавалі працягу. Руслан згадзіўся збегаць. Вадзім адлічыў грошы, тое, што засталася...

Мікіта Міхайлавіч Корбут прывык пісаць з раніцы. Пасля, вядома, ранішняга рацыёну, які складаўся з нязменных двух кубкаў кавы з цукрам і цыгарэты.

Сядваючы за пісьмовы стол, Корбут спачатку перачытваў старонкі, напісаныя ўчора, калінікалі правіў іх, і прымаўся за працу.

Не пісалася. Корбут вывеў толькі адно слова на белым, як малака, аркушы паперы. Далей, як не напружваўся, нібы ражаница ў раддоме, — нічога не нараджалася.

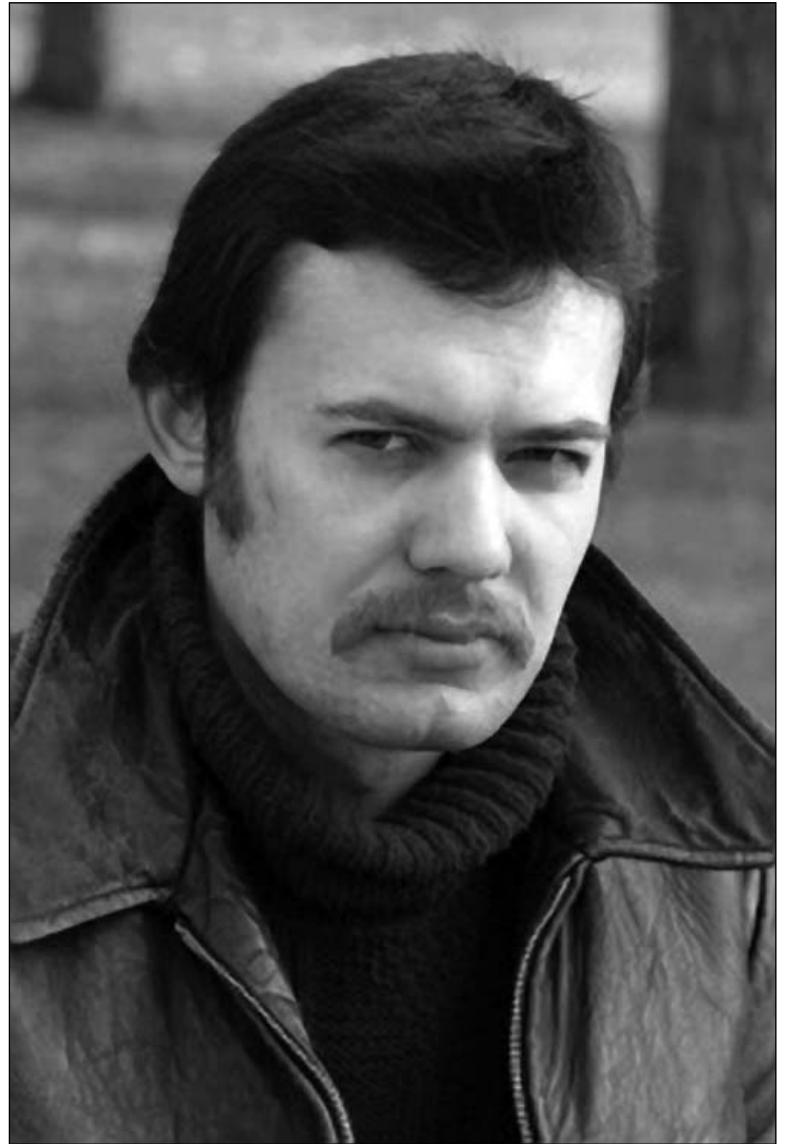
Ён закурываў, аблакаціўся на стол, прабягаючы вачыма яшчэ раз па папярэдніх радках старонкі.

— Дэбілізм нейкі! — вылаяўся Корбут. Ён зграбастаў спісанья аркушы, скамлячы ў няправільную акружнасць і падпаліў, шпурнуў, ужо ў агні, у папальніцу. Цяжка ўздыхнуў. Усё-ткі не кожны дзень нішчыў плады тыднёвай працы. Аднак так лепш. Не хапала яшчэ паглыбіцца ў безгустоўшчыну сучасных трылераў! Трэба шукаць штосьці іншае, пажадана без ужывання мата, які запаланіў усю сучасную прозу. Дзе наша эстэтыка падзелася? Ці яе, як і каханне, спіхнулі ў бардэль на аглядзіны новых рускіх за пару тысячаў дзяляраў? Танна. І не шкада? Была б яго воля... Хаця нашофта марыць аб нязбытным? Марыць ніколі не зашкодзіць, гаворыць народная мудрасць, але... лепш... так.

Ён зазірнуў у пакой малодшага брата. Але Вадзіма ўжо не было. Ці яшчэ не было? Памятаецца, Корбут заснуў, так і не дакаўшыся яго, пад іранічныя і зусім не страшныя ўскрыкі Фрэдзі Кругера па тэлебачанні...

Працяжна зазваніў тэлефон.

— Мікіта, гэта ты? — пазнаў ён калегу па пер'і Канстанціна Цімашэнка, таленавітага, але гультаяватага празаіка, які займаўся ў Доме літаратара творчай



працай з моладдзю. І атрымлівалася нядрэнна. З-пад яго лёгкай рукі выйшаў ужо не адзін цікавы паэт.

— Я. Здароў, Косця, — адазваўся Корбут.

— Прывітанне. Мікіта, ты ж не забыўся пра сённяшні вечар?

— А што сёння ўвечары? — не зразу меў Корбут.

— Ну, блін... — нязлосна вылаяўся Цімашэнка. — Мы ж з табой яшчэ калі дамовіліся, не памятаеш?

— А, канонт твай зусоўкі літаб'яднання? — дапяў Корбут. — Не хвалойся, я буду.

— Толькі ж не прывалачыся на аўтапілоце, — папярэдзіў яго Цімашэнка. — Усё-ткі школьніцы будуць, студэнткі... Які ты ім прыклад пададзі?

— Ты дрэнна мяне ведаеш, Косця, — прамовіў Корбут. — Я магу і пакрыўдзіцца. Апошні раз я піў на тваім дні нараджэння, калі ты памтаеш...

— Ды добра, Мікіта, я жартую, — расмяўся Цімашэнка. — Папярэдне рыхтуйся да шквалу пытанняў. Абяцяю, што цябе імі засыплюць.

— Не сумняваюся.

— Ну, тады давай!

— Шчасліва...

Да Дома літаратара Корбут прыйшоў без пяці шэсць. Ён пакурываў ля ўвахода, пасля зайшоў у памяшканне, дзе каля лесвіцы яго сустраў Цімашэнка — каранасты, сівавусы, з невялікім жывоцікам мужчынкі.

Яны паукаліся, і Цімашэнка павёў сябра за сабою ўверх па лесвіцы на трэці паверх.

Моладзі ў пакоі было багата, што вельмі ўзрадавала Корбута; радавала яго і тое, што большасць з прысутных — дзяўчаты, хоць яго раманы даволі жорсткія для ўспрыняцця. Пільны і назіральны позірк майстра адзначыў для сябе і вельмі прыгожага маладога чалавека, што сядзеў ля акна, бадай, адзіны, сярод дзяўчат.

— Бачыш, Корбут, — ляпнуў па плячы Цімашэнка, — дзяўчаты вершы пішучь...

— Прыгожыя дзяўчаты павінны пісаць і прыгожыя вершы, — усё яшчэ пазіраючы на таго юнака, прамовіў Корбут.

— Так, — пагадзіўся Цімашэнка. — Тарас наш Кутняк сёння прыйшоў узрадаваны, вершы новыя напісаліся, — кінуў позірк на хлопца. — Сядай, Мікіта, — прапановаў Корбуту крэсла побач з сабой за рэдактарскім сталом.

Корбут не ведаў, што казаць маладым, таленавітым, мабыць, многім з прысутных друкаваліся ўжо, і неаднойчы, некаторыя займелі ўласныя зборнікі. На шчасце, пачынаў гаворку Цімашэнка. Ён распавёў моладзі Корбута вягграфію і свае стасункі з ім. Затым штурхнуў плячом, загадваючы казаць што-небудзь. Не дзеля таго ж яго паклікалі, каб ён сядзеў, як слуп.

Аднак не паспеў Корбут вымавіць і слова, як узнікла першае пытанне, затым другое, трэцяе...

Сустрэча адбылася. Сустрэча спадабалася. Спадабаліся твары творчай моладзі, што яшчэ раз нагадвалі аб неўміручасці беларускай літаратуры.

— Ну як, ты задаволены? — спытаўся Цімашэнка.

— Вельмі, — усміхнуўся Корбут.

Яны засталіся ў двух. Цімашэнка прапановаў прыняць па маленькай, Корбут не адмовіўся.

— Яшчэ б, — смяўся Цімашэнка, адкаркаваўшы бутэльку. — Калі такое было, каб Корбут адмовіўся выпіць!

— Я нават не ўяўляю, калі такое будзе, — у тон яму адзначыў Корбут. — За што г'ём?

— Давай, — Цімашэнка задумліва падняў чарку, — за нашу моладзь. Усё-ткі гэта наша змена, Мікіта. А ведаеш, колькі мне пусе нерваў розная свалата з-за таго, што я моладдзю займаюся? Я не буду называць табе імёнаў, ты сам іх добра ведаеш... Ды і хер з імі...

17 (9)

— Не забывай, — кульнуўшы чарку і вымаючы цыгарэты, прамовіў Корбут, — што літаратура — тая самая вайна, толькі на іншым узроўні. Камусьці выгадна, каб пісьменнікаў на Беларусі было мала, а яшчэ лепш, каб іх увогуле не было. Улоўліваеш сэнс? Таму і не падабаецца многім, што моладзь ідзе ў літаратуру і піша на мове, а не на «великому і могучем». Таму і... сам ведаеш.

— Так, гэта сумна, — хітнуў галавой Цімашэнка. — Але, Мікіта, я хачу сказаць табе па сакрэце... — разліваючы яшчэ па адной, працягваюць ён, — Праз месяц маладым будзе дзе друкавацца, акрамя «Малодасці». Хаця што такое па сутнасці «Малодасць», калі пад рубрыкай «Упершыню» — друкуецца 40-50-гадовы дзядзька?

— Цікава-цікава, — прыслухаўся Корбут.

— Мы засноўваем часопіс менавіта маладых, даючы магчымасць усім, каго ты сёння бачыў, сказаць сваё слова ў літаратуры. І яшчэ, — дадаў Цімашэнка, — ад цябе я б хацеў якое-небудзь апавяданне ці ўрывац з рамана на першы нумар. Я мяркую ў кожным нумары даваць аднаго-двух сталых аўтараў.

— Не пытаанне, Косця, — падняў чарку Корбут. — Патэлефануй, калі спатрэбіцца...

Мікіта Корбут зайшоў у пад'езд і наткнуўся на брата, які сядзеў на халоднай лесвічнай прыступцы з цыгарэтай у адной руцэ і з пляшкай піва ў другой. На каленях Вадзіма, нібы ў сядле, была дзяўчына з зялёнымі валасамі. Яна курыла, а Вадзім раскачваў яе на каленях.

Відаць, кампанія добра пагуляла, бо некаторыя, як заўважыў Корбут, нават слова не маглі вымавіць. Вадзім, аднак жа, брата пазнаў, пракрычаў, узняўшы рукі:

— А гэта мой брат!

— Добрай ночы, — цалкам цвяроза прамовіла дзяўчына на Вадзімавых каленях, працягваючы Корбуту руку для знаёмства. — Леся.

— Вельмі прыемна, Леся, — адказаў Корбут. — Я так разумею, вы адзіна з прысутных яшчэ ў стане неакіраваць пагэтаму я вас папрашу дапамагчы завесці Вадзіма да ложка. Калі вы не супраць, вядома.

Леся зірнула на Руслана, які лавіў апошняе кроплі гарэлкі з перакруленай дагары пляшкі. Краем вока ён заўважыў Лесін позірк і прамовіў:

— Ты можаш рабіць, што хочаш. Гэта не мая справа. Мы абяцаем пакінуць гэты раён, калі спадар нам пададуе колькі не шкада на пляшку, за дзесяць хвілін. Згода?

«Яшчэ адзін цвярозы чалавек», — адзначыў Корбут. У словах гэтага валасатага барадатага хлопца ён пачуў прыхаваную пагрозу. Інакш кажучы, яны адбярэць грошы сілкам. Корбут не баяўся. Але палічыў разумным на гэты раз абмысціцца без крыві, бо і сам быў на добрым падпітку. А калі хто-небудзь выкліча міліцыю?..

Корбут адлічыў грошы і працягнуў іх Руслану.

— Грошыкі лік любяць, — сквапна пасміхнуўся той, хутка пералічваючы купюры, слонявячы праз раз палец. — О'кей, — павярнуўся да сваіх, стаў

штурхаць усіх, хто паснуў, будзяхчы...
Пакуль старэйшы Корбут выклікаў ліфт, Леся нямоцна пляскала далонямі па шыках малодшага, каб той не засынаў.

— Мікіта, — праз сілу расплошчыў вочы Вадзім, — гэтая... дзяўчына... начуе... у нас. Вочы яго зноў закрыліся, галава звалілася да грудзей.

Ліфт нарэшце прыйшоў. Мікіта перадаў дзяўчыне свае рэчы, падхапіў брата на рукі і зайшоў у ліфт. Леся націснула кнопку патрэбнага паверха. Яна ж адчыняла і дзверы ў кватэру Корбутаў, бо Вадзім без дапамогі не стаяў на нагах. Яна ж разаслала і ложка ў Вадзімавым пакоі.

Калі Вадзіма распранулі і паклалі спаць, Мікіта прапанаваў дзяўчыне пайсці на кухню папіць гарбаты.

— Вам на самай справе няма дзе начаваць? — спытаў ён.

— Дзіўнае пытанне, — села на табурэт ля акна Леся, закінула нага за нагу, працягвала: — Я жыву на другім канцы горада, транспарт ноччу не ходзіць, а мае сябры пайшлі бухаць далей — і наўрад ці іх знойдзеш цяпер. Да таго ж на вуліцы зіма, таварыш брат Вадзіма, не ведаю вашага імя.

— Мікіта Міхайлавіч, — сеў насупраць яе Корбут. — Насамрэч пытанне ідыёцкае, — пагадзіўся ён.

— У вас ёсць цыгарэты? — раптам спытала Леся і, калі Корбут працягнуў ёй пачак «Астрылюкс», заўважыла: — Відаць, усе перайшлі на танныя цыгарэты без фільтра. На чым вы эканоміце?

— Прабачце, не зразумеў.

— Ну і не трэба, — усміхнулася Леся. — Не звяртайце ўвагі. Дарэчы, вы зусім не падобныя з братам.

— Я ведаю, — згадзіўся Корбут. — Вадзім падобны на маці. Яна памерла, калі ён нарадзіўся.

— Зразумела, — прамовіла Леся. — Па-мойму, чайнік кіпіць.

...Гарбаты яны пілі моўчкі. Леся — без цукру, Корбут — вельмі салодкую. Леся яшчэ раз закурнула і павярнулася да акна. Корбут засмуваў вачамі з-пад крана, спалоскваючы шклянкі.

Наўмысна ён марудзіў выключачь кран. Напор вады і плёскаць ад наўмысна падстаўленых пад струмень рук раздражнялі Лесю, перашкаджалі думаць аб сваім.

— Ды выключыце вы вадуг! — выгукнула яна, шпурнуўшы недакуркам у Корбута, трапіла ў ракавіну. — Даруйце, я не хацела, — апусціла вочы.

— Нічога, — сумна ўсміхнуўся Корбут. — Спаць вы можаце на канапе ў пакоі Вадзіма. Паспел у шафе.

— А вы дзе? — наіўна вырвалася ў Лесі.

— Я — у сваім кабінце. Там таксама канапа. Добрай ночы, — прамовіў Корбут і накіраваўся да сябе.

Леся, не ведаючы, што ёй рабіць, доўга не магла зрушыцца з месца. Яе зацікавіў гэты суперсучасны мужчына, які не задае лішніх пытанняў, але паводзіны яго да таго непрырадказальныя, што яна гублялася. Да таго ж, Вадзім падкрэсліваў, што яго брат пісьменнік, а Леся, да свайго сорама, не чытала ніводнай яго кніжкі. Можна, гэта і да лепшага. Яна ж не абавязана чытаць усё, што трапляе на вочы, ці ўсіх, пра каго чула...

— Як вам мой новы ліфон? — раптоўна з'явілася перад ложкам Корбута Леся. З задраным пад горла швэддарам, на сонную зусім не падобная. Не чакаючы адказу, задаволеная сабой, яна скінула швэддар і юркнула да Корбута пад коўдру. Ад нечаканасці, здзіўлення і непаразумнення Корбут інстынктыўна адсунуўся да сценкі, ці-то спалохаўшыся, ці-то даючы месца побач дзяўчыне.

— Чаго вы спалохаліся? — прапаштала Леся, намацаўшы яго нагу, але не падсоўваючыся бліжэй.

— Па-мойму, — хрыпла, не валодаючы голасам, прамовіў Корбут, — вы перабольшваеце меру паводзінаў у гэтых спадарынях.

— Прызнайцеся, што вы не гэта хацелі сказаць, — падымалася яна рукою ўверх па назе Корбута.

— Калі ты зараз не пакінеш гэтак памяшканне, я цябе выстаўлю голай за дзверы, у пад'езд, — паволі, але пагрозна, вымавіў Корбут.

Леся адкінула коўдру, села, звесіўшы ногі:

— Добра, добра. Нават пажартаваць нельга...

Хутка дзяўчына зашлёпала па падлозе да ванны.

— Між іншым, — ужо адтуль пачуўся ёй голас, — ужо шэсць гадынаў раніцы.

Корбут не паверыў, бо было яшчэ цёмна, але праз колькі хвілінаў зайграла радзіма.

Уставаць не хацелася, хаця звычайна Мікіта Корбут падмаўся разам з радзіма, каб пачытаць і напісаць нешта на свежую галаву...

Леся ні ў якім выпадку не адчувала сябе чужой у кватэры Корбутаў, хоць і трапіла сюды ўпершыню — і ніколі не перажывала за свае паводзіны. Яна лічыла, што так і трэба, бо жыла эмацыйнымі імпульсамі...

Леся дакурыла (на халіваю яна курыла шмат), прайшла ў пакой, дзе яшчэ зусім нядаўна спаў пісьменнік Корбут, які цяпер плёскаўся ў ваннай ці прымаў душ. Дзіўна... Па ідэі, з'яўляючыся дзяўчынай малодшага брата, яна больш ведала пра старэйшага. Не так ужо і шмат, калі падумаць, але дастаткова, каб легчы з ім у ложка. Жарт. На самай справе Леся — вельмі добрая, прыгожая і цнатлівая дзяўчына. Таксама жарт.

Непрыбраная канапа са змятай падушкай і скамканай коўдрай, што нагадвала зменшаныя ўшматкоў Альпы, яшчэ захоўвала цяпло мужчыны. Можна, не трэба было прыбіраць пасцель, але Леся любіла ўпарадкаванасць. Упарадкаванасць гаварыла за чалавека і адказвала за яго.

Леся ўзбіла рукамі падушку, прысела, азіраючыся вакол. Яна адчула сябе не ў кватэры з нармальнымі пакоямі і ўмовамі для жыцця, а ў адным з аддзелаў бібліятэкі. Сапраўдную бібліятэку яна наведвала рэдка, але гэта не азначала, што не любіла чытаць. Леся чытала, і вельмі шмат, у асноўным раманы Дзюма, Скота, Купера, Сіціл, Шэльдэн, але гэта было ў іншым жыцці...

Насупраць яе ўзвышалася магутным целам Геракла кніжная шафа-сценка, і імёны аўтараў кніг, што знаходзіліся ў ёй, яна прамаўляла, як вершы, бо ніколі не чула пра іх: Бадлер, Рэмбо, Апалінэр, Стэндалль, Бавуар,

Сартр, Зюскінд, Керуак, Кундэра, Амаду, Бёлль, Кафка, Хакслі, Пруст, Каргасар, Саган...

На паліцах, побач з кнігамі, стаялі фотакарткі, на якія Леся спачатку не звярнула ўвагі, бо не ўбачыла ніводнага знаёмага твара. Яна пальцамі, як некалі ў дзяцінстве палкай па жалезным плоце, з незразумелай захопленасцю праводзіла па тоўстых тамах. Яна раней не магла ўявіць, што столькі кніг (!) могуць належаць аднаму чалавеку. Гэта ж якім ён павінен быць разумным!..

Ля балкона месціўся тэлевізар на жалезнай падстаўцы ў выглядзе нагі ці лапы. Ля балкона, насупраць тэлевізара, знаходзіўся і стол, завалены спісанымі аркушамі паперы, пад якімі, як з-пад снегу — калы аўтамабіляў, выглядалі кругленькія ножкі-бачакі пішучай машынкі.

Леся ўзяла адну старонку, але нічога не магла разабраць з напісанага. Пачырк у пісьменніка быў дзярмовы, што парадавала дзяўчыну, бо ейны заняў бы першае месца па прыгажосці пачыркаў, калі б існаваў такі конкурс.

На два фатэлі, што стаялі па-абалпала стала, былі звалены падшыўка «Ліма» за 1978 год (першы фатэль) і стосы капіравальнай паперы розных колераў.

Стол перастаў Лесю цікавіць пасля таго, як яна зразумела, што піша ў мільён разоў прыгажэй за Корбута, і яе зацікавілі фотакарткі з кніжнай сценкай. Спачатку Леся толькі разглядала твары і адзенне, пазым у адным фотаздымку пазнала Корбута, яшчэ маладога, але такога ж барадатага. Ён быў не адзін, а ў кампаніі двух маладых людзей.

Як жа дзяўчына здзівілася, калі ў другім хлопцы разгледзела зорку расійскага кінематографа, душку-гардэмарына Дзіму Харачына! Мікіта Корбут спакойна абдымаў яго за плечы, усміхаючыся ў фотааб'ектыву. На другой фотцы Корбут сядзеў за рулём матацыкла, а ў трэцяй, з цыгарэтай у роце, — Карачанцаў! Пра акцёраў Леся ведала шмат чаго, і збірала альбом з іх фотакарткамі. Фантастыка нейкая!

Далей Корбут усё часцей быў у вайсковай форме і з аўтаматам у коле сяброў, на брані БТРа, ля верталёта, а вунь — паранены, у бальніцы, з кветкамі і сябрамі...

З суседняга пакою пачуўся грукат падаючага цела, затым брыдка лаянка і хуткае шлёпанне босых ног да прыбіральні, пасля спецыфічны гук, што нарэдкаеца ў горле чалавека, калі яго ванітуе.

Леся зморшчыла носік, як далікатная кошачка.

Корбут усміхнуўся, калі яго брат зазірнуў у кабінет у забруджанай майцы, з ускудлачанымі валасамі і невідучым позіркам.

— Мікіта, мяне няма дома, — прамовіў ён; Лесю, відаць, і не заўважыў, і пашлёпаў да сябе.

— Як мне надакучылі п'яныя пысы, калі б вы толькі ведалі! — выдала дзяўчына.

— Мне таксама, — падтрымаў Корбут. — Радуе толькі тое, што нехта трымае мяне п'янага, пагэтамую крыўды адно на 50 працэнтаў. Дарэчы, падсілкавацца не жадаеце? — пацікавіўся.

— Ваш брат адбіў усю ахвоту, — адказала Леся.

— А я, на шчасце, — расмяяўся Корбут, — магу есці ў любых

абставінах. Хадземце на кухню, складзеце мне кампанію...

За колькі хвілінаў Корбут прыгатаваў яешню — любімую страву, хаця яйкі з'яўляліся дэфіцытам, як некалі соль. У крамы іх прывозілі ўдзень, а чарга выстройвалася яшчэ з трох гадынаў раніцы.

— Вы вельмі смачна гатуеце, — не прымушала больш сябе ўгаварваць Леся і ў спешцы апякла язык.

— Не спяшайся, — ласкава прамовіў Корбут, любуючыся, як дзяўчына колькі разоў дзьмухае, астуджаючы кавалачкі яешні, затым аспярожна іх перажоўваючы. Леся была падобная цяпер на звычайнае галоднае дзіця. У каторы раз Корбут пашкадаваў, што ў яго няма дачкі.

— У вас столькі кніг, — сказала, каб не маўчаць, дзяўчына. — Вы, мабыць, усе іх і прачыталі?

— Далёка не ўсе, — усміхнуўся Корбут, — але большую частку.

— Добра вам. Я таксама хацела б мець столькі кніг і чытаць... Я ведаю, у дзяцінстве, гэта мне мама расказвала, на пытанне, кім хачу стаць, калі вырасту, адказала — чытачом. Уяўляеце? Усе здзівіліся. Пачалі тлумачыць, што такой прафесіі не існуе, а я стаяла на сваім: буду чытачом і кропка.

Зазваніў тэлефон.

Гэта быў Цімашэнка. І ён звяў Корбута пад'ехаць да Дома літаратара.

— Леся, — кінуў Корбут дзяўчыне, — ты пакуль можаш выбраць сабе кнігі.

— Якая Леся! — абурывуўся ў трубку Цімашэнка. — Ты чуў, што я сказаў?

— Ды гэта я не табе, — усміхнуўся Корбут. — Што ў цябе здарылася?

— Не тэлефонная размова, Мікіта, — адказаў Цімашэнка, — але вельмі важная. Мне патрэбна твая дапамога, неадкладна.

— Добра, не панікуй. Калі да цябе прыехаць?

— Як мага хутчэй.

— Зараз, ці што?

— Лепей было б, калі зараз.

— Добра, чакай, — Корбут паклаў слушаўку і прайшоў у кабінет, да Лесі. — Ну, выбрала?

— Ой, разумеце... — разгублена вымавіла яна. — Тут столькі шмат усяго...

— Тады я сам табе выберу, — сказаў Корбут. Колькі секунд ён, мружачы вочы, углядаўся ў назвы кніг, пасля выпігнуў дзве. — Як наконт гэтых? — падаў ёй. — Гэта былі «Лаліта» Набокава і «Выбранае» Франсуазы Саган. — Пачнем з лёгкай класікі? — падміргнуў.

— Можна, — падміргнула Леся ў адказ.

На пытанне, ці застанеца яна ў кватэры, бо Корбут сыходзіў па справах, Леся адказала, што ёй таксама трэба збегчы.

Яны выйшлі разам. Корбут правёў дзяўчыну да аўтобуса прыпынку. Праз хвіліну прыйшоў транспарт.

— Ну, — усміхнуўся Корбут, — ты ведаеш, дзе я жыву. Заходзь. — А не прагоніце? — загадкава ўсміхнулася Леся.

— Не, — усміхнуўся і Корбут.

...Леся доўга думала, ці пачала яна ўжо на развітанне, ці не, і шафёр аўтобуса ўжо, мабыць, дзверы зачыняў... Дзяўчына падбегла да Мікіты і моцна пачала падмаваць да шчаку, пакінуўшы на ёй след ад губной памады, як аўтограф.

▶ ШУФЛЯДА

ІМКНЕННІ

Сяргей ВЕРАЦІЛА

**Жыццё пераваліла за палову,
і ўспаміны ўжо можна
вымяраць на дзесяцігоддзі.**

І чым надалей адсоўваюцца юнацкія гады, тым больш каштоўнымі падаюцца згадкі пра іх. І кожную такую згадку я замілавана пешчу ў душы, нат не спрабуючы дакрануцца да яе бязлітасным скальпеллем аналізу, а толькі сэрцам. Бо юнацтва якраз і з’яўляецца ў нашым жыцці эпохай сэрца, калі кожная ідэя падаецца рамантажнай, а рыцарскія ўчынкі запатрабаваныя на кожны дзень. Любая падзея здаецца радыкальнай і канчатковай, дробная крыўда можа быць успрынятая як здрада, а варожасць выбухае з-за неасцярожнага слова. Сяброўства ў тую пару здаецца назаўсёды вечным, і смерці няма, а калі і ёсць, то яна не наша, а калі мы і памрэм, то гэта абавязкова будзе прыгожа. І каханне нараджаецца з аднаго позірку нібы само па сабе і запаўняе значную частку жыцця, а зрэштты, у часы юнацтва і само з’яўляецца жыццём.

Мы пазнаёміліся ў васьмідзесятых, дай Бог памяці якім годзе, і я не бяруся сцвярджаць, што чвэрць стагоддзя тут выступіць у якасці дакладнай лічбы. Мы адразу глянуліся адзін аднаму і адразу знайшлі шмат падабенства. Кожны з нас быў таленавіты і бязмерна захапляўся жыццём у ягонных шматлікіх праявах. Я добра яго памятаю: рослы, за метр дзевяноста, з вялікімі і дужымі рукамі, у якіх жыла наймаверна моц, вочы ягоныя, здавалася, увесь час выпраменьвалі жыццёваць, нібыта ў іх перацякала ўся моц ягонага роду і ягонай шацікоўскай зямлі. Валасы не прызнавалі грабяня, яны кудлаціліся як хацелі, і з-за іх

у спалучэнні з ростам ён выдаваў на дрэва, адначасова нагадваючы і клён, і граб. І дух у ягоным целе жыў высокі і імкнуўся яшчэ вышэй. Думкі ягоныя былі чыстыя, учынкі імклівыя і беззаганныя, хоць часам выдавалі на няўклюдныя, але гэта без пытанняў можна спісваць на ўзрост. Ён лёгка прыягваў да сябе сяброў, а пра дзяўчат я ўжо і не кажу. Ягоны твар быў настолькі абаяльным, што яго нават можна было назваць прыгожым. У сваім сэрцы ён насіў адвечную і невылучную, нібыта смяротная рана, прагу па ідэале.

А яшчэ ён пісаў вершы. Хаця хто на філфаку не пісаў тады вершаў. І мяркую, што не толькі тады, а і цяпер шмат хто псуе паперу, зрок і час. Для яго складанне словаў у радкі было сапраўднай патрэбай, паэзія была для яго тым адсоткам кіслароду, без якога ён папросту б задыхнуўся ў тутэйшым паветры. Ягоная неўтаймаваная натура не жадала мірыцца з агульнапрынятым альбо, лепш сказаць, афіцыйным стаўленнем да свабоды. А ён, здавалася, штохвілінна прагнуў свабоды і быў насамрэч свабодным чалавекам, а быць свабодным пры тым ці іншым ладзе ёсць раскопай, а гэта, як любы від раскошы, можа быць даступна толькі абраным адзінкам і каштуе гэтанямала. Колькі людзей прагнула свабоды і колькі засталося зламаных лёсаў і загубленых жыццяў на гэтым шляху да халодных вышыняў. А ён шукаў свабоду ва ўсім, і сапраўды цяжка было ўявіць тую галіну чалавечай дзейнасці, куды б не паліягалі ягоныя інтарэсы. То ён кідаўся ў спорт, а пры ягоных фізічных дадзеных спорт даваўся яму лёгка і неўзабаве пераставаў яго цікавіць, то ён збіраўся вучыць якіясь замежныя мовы. А то ён раптам запальваўся ідэяй спасцігнуць усе навукі, і тады на нейкі час асядаў у бібліятэцы за тоўстымі кнігамі...

Ён сядзеў за тоўстыя тамы, і ягонымі сяброўкамі рабіліся то гісто-



рыя, то філасофія, на некаторы час адсоўваючы ўбок сябровак жывых. Тады шмат каму з нас падавалася, што толькі кнігі здатныя адказаць на вечныя і балючыя пытанні пра жыццё і смерць.

А было яшчэ адхланне і палачны размоваў, якія мы тады называлі спрэчкамі. Адны па чыталках з падручнікамі зараблялі сабе беспраблемныя сесіі. Іншыя пілі віно і нават умудраліся ладзіць напаўдазвольныя вечарынікі па пакойчыках. А былі яшчэ душы апантанья, я б сказаў, творчым неспакоем. Усе яны шукалі і звычайна знаходзілі такіх жа апантаных творчым неспакоем. І вось яны сыходзіліся ці то ў падаемых глыбінях калідораў, ці то проста ў чым пакоі, дзе былі не супраць паслухаць мясцовых аратараў і паэтаў; хоць якая, а забаўка ў даволі аднастайным існаванні, і пачыналіся размовы. О, гэта былі грандыёзныя бітвы, дзе сыходзіліся не на жыццё, а на смерць сапраўдныя тытаны розуму і духу, і тады ставіліся сусветныя праблемы і тут жа лёгка вырашаліся, тут узнікала і тут жа рассыпалася самая дзёрзкія тэорыя, тут нават самыя смелыя словы не падаваліся такімі ўжо смелымі, і самыя прагрэсіўныя ідэі выглядалі калі не на рэтраградныя, то хаця б на кансерватыўныя. Але не адны толькі знаўцы тэорыяў і майстры спрэчак сыходзіліся на гэтыя аждаранічныя спрэчкі, зразумела, бывалі там і факультэцкія паэты. А той-сёй з іх чытаў свае вершы, насьмельваў-

ся далёка не кожны, бо крытыка магла быць проста знішчальнай. Ды і не ўсе з працгтых там вершаў маглі быць надрукаванымі з абсалютна розных прычынаў: адны з-за іх відавочнай слабасці, як звычайна называюць вершы невялікай мастацкай вартасці, а іншыя з-за таго, што не супадалі з афіцыйнай ідэалогіяй у асноўным з-за «эстэтычных рознагалоссяў».

У вершах майго сябра, як і ў шмат каго з іншых, не было абыякавага дысідэнцтва, а толькі неўтаймаваная прага да свабоды, што выражалася і ў разняволенасці радка, і ў своеасабіласцях мовы, і ў нестандартнасці вобразаў, але майго сябра і без гэтага нельга было назваць стандартным. І калі даходзіла ягоная чарга чытаць вершы, то ён неяк па-асабліва галаву, ягоныя вочы пачыналі агнець яшчэ больш і высокі голас паміж заканнем і захлынаннем прымушаў забываць пра хібы. Нібыта Хлебнікаў ажыў і прышоў на нашу зямлю, каб зноў агалошваць свае цямяныя прароцтвы, дзе птушыны гоман пераклікаўся з чалавечым спевам, а звяжылыя словы выглядалі, мякка кажучы, недарэчнымі. І неяк само па сабе думалася: глухая ноч, вогнішча, расфарбаваныя твары і калматы шаман-правадыр камлае пра пакутлівыя вандроўкі душы. А яшчэ думалася пра нож. Нават не прыгадаю чаму...

Свае вершы ён складаў па-расійску, можа быць, ад таго,

што вырас ён хоць і ў правінцыйным, але не маленькім горадзе, у Шацілках, якія на той час пераўтварыліся ў Светлагорск. А можа, яму падавалася, што шлях у сусветную культуру пралягае для нас праз расійскую мову, і, можа, збольшага гэта і было праўдай. А ці мала хто з нас не выпрабавваў свае літарацкія здольнасці праз расійскую мову. І ў той ужо амаль ці не легендарны час і Зянон, і Караткевіч кожны па-свойму засявалі глебу беларушчыны, і першыя парасткі, няхай яшчэ і кволья, рунелі ў маладых, адчыненых і трапяткіх душах. У розных гэта было па-рознаму і дало розны плён, які ўжо потым некаторыя назавуць другім Адраджэннем. Тады па інтэрнатаўскіх пакоях хадзілі і «Гісторыя» Ластоўскага, і «Геаграфія» Смоліча, і скандальна-знакаміты рэфэрат Бембеля. І пакрысе нараджалася адчуванне, што твая Радзіма не ад Калінінграда да Уладзівастока, а ад Буга да Сажы, а самыя дапытлівыя ведалі, што гэта яшчэ і Вільяны, і Беласток, і Смаленск. І з вуснаў у вусны перадаваліся звесткі пра закатаваную ў трыццатыя гады нацыю і пра залаты час нашае мовы, культуры і гісторыі, пра эпоху нашых вялікіх князёў і асветнікаў, пра што амаль заўсёды маўчалі нашы падручнікі.

І мой сябра, таксама падхоплены гэтым хай яшчэ і не агульным уздымам, аддаў сваёй Радзіме кавалачак сваёй узнеслай душы. Шэсць вершаў...

...Пакрысе адплываў час, ва ўсіх з’яўлялася сваё жыццё, адны звязы распадаліся, іншыя ствараліся нанова. Сціралася памяць пра былое, бо новае ўрываўся ва ўсе поры жыцця, і вось ужо ці не пятнаццаць гадоў я не маю аніякіх звестак пра майго сябра, хоць і спадзяюся, што ў яго ўсё добра. Перада мною гэтыя вершы, што захаваліся цудома, бо прапала, знікла, растушчылася шмат чаго іншага важнага, балючага, дарагога і ўжо зусім незваротнага... І калі раптам твае вочы якім цудома натрапіць на гэтую публікацыю, то хай яна паслужыць табе прывітаннем.

Уладзімір ТАМАШКОЎ

Да Бога

Ты даў жыццё таму, хто не ведае, дзеля чаго яно дадзена і што з ім рабіць.

*Скажы мне:
што мяне чакае,
Нап’юся глэкатам крыніц?
Ці трэба
тое, што шукаю
Таму, хто заўтра ляжа ніц?
Скажы мне:
буду ці не буду
Я здзірванельм языком
Казаць пра тое,
што забуду,
Як смачна спаць
пад ручніком.
Скажы мне:
шчасце ці няшчасце?
Скажы мне:
неба ці зямля
Таму, хто так не хоча ўпасці,
Не бачачы свайго ралля.
Навошта ноч, скажы, ад Бога?
Навошта дзень, скажы яму.
Навошта мне мая знямога?
Жыццё навошта,
і каму?*

Імкненні

(слабога чалавека)

*Імкнуся йсці —
куды не бачу.
Імкнуся дыхаць —
няма чым.
Імкнуся плакаць —
і не плачу,
Бо плакаць мне
няма па чым.
Смяяцца мушу —
быць ішчаслівым,
Не бачыць ішчасця
мне павек.
Так і жыць,
як цень маўклівы,
Не ведаю —
ці чалавек...
Што дзень —
то новыя імкненні.
Імкнуся спраўдзіць
гэты час,
І ў палымным абурэнні
Гляджуся ў твар
свайх абраз.
Забыву — імкненням дзе пачатак.
Ці будзе ім калі канец?
Дзе ж тут не ўспомніць без аглядак,
Чыёй ты мудрасці вянец?*

Да шчасця

*Уноч
што нарадзіўшы з цэлам жадаванні
Дала ім рух
у нябачнасці спатолі
дзе стомленыя зоркі шукаюць выйсця
з нябеснага палону
у ноч!
што дыхае вечнасці клубамі
і цешыцца расхрыстанай свабодай
не маючы як саўладаць з сабою...
Блукаю пацалункамі слянымі па цэле
што будзіць прагу да шукання
сваёго першароднасцю зямною
І слодыччу жывога датыкнення стварае свет
і будучыню духа
што ў слове
знаходзіць водгук і трыванне
І поўнячыся прагай нявольнай
да вуснаў дакранаюся чуллівых
знайшоўшы выток спрадвечнай еднасці
стварыўшай чалавека.*

Бяскрылы Ікар

(Сон)

*А можа мне ўсё здаецца
Што пройдзе мой тужлівы сон
Што да чаго душа імкнецца
ўжо не палон, так, не палон...
А можа шлях будзе зорны
Зор не кранаючы рукой*

*А можа мой удзел пакорны?
І досыць цешыцца маной!..
А трэба з галавой пахілай
Мне сунуцца аж да знямом
А можа я чужой магілы
Пераступіць хачу парог?!
Пачуй: завуць ужо званы
Бо нас няма!
ёсць толькі сны...
І крылам не ўтрымаць
З труны паўсталага Ікара
Ці немагчыма крыла мара?*

Камень

*Адвек шкрабуся супраць плыні
Упарта змагаючыся з ёй
Толькі думаю
Што знішчаю яе мрояй
Бо цалкам залежу ад яе
Вартасць змагага
Зваротна прапарцыянальна
Моцы ворага
Знаходжу ў сабе неведомыя дасюль сілы:
— Хвала плыні
Якая хоча мяне знішчыць!
Але ж куды я імкнуся?
Хіба не сляпота імкнецца да таго
Што насылае перашкоды
Гэтану імгненню...
Можа таму яно і ёсць?!
Што ж ёсць рух і сэнс
Альбо яно самамэта?*

19 (11)

САТЫРА

▶ АПАВДАННЕ

ГНОМІКІ

Кузьма ВЯСЭЛЫ

Набліжаліся выбары. Ва ўсе дзяржаўныя ўстановы Халуёўскага раёна ў экстраным рэжыме завозіліся партрэты любімага Кіраўніка, каб народ не зблытаў свайго збавіцеля і героя з апазіцыйнымі злыднямі, якія не паважалі вусатых дзядзькаў і не гулялі ў шахматы. Але Ён і без таго пачуваў сябе пераможным — па тэлебачанні штодзень ненавязліва вучылі, як правільна галасаваць. Асабліва роля ў гэтай кампаніі адводзілася СМІ. Не стаялі ў баку ад важных палітычных падзей і сацыяльна актыўныя пісьменнікі.

Невыпадкова начальнік інфармацыйнага аддзела райвыканкама Аляксандр Корч прызначыў у сябе пазачарговую планёрку для рэдактараў мясцовай прэсы, а ў тутэйшым ДOME надзённых задач — сход творчай інтэлігенцыі (членаў Саюза пісьменнікаў), на які меўся завітаць нават яго абласны старшыня, вядомы прэзіят-інтэлектуал, генерал у адстаўцы Мікалай Хамяк.

— Таварышчы рэдактары, — пачаў планёрку Корч, які ў мінулым быў лётчыкам. — Перад намі стаіць важная задача: «Перамагчы!». Мы на парозе эпахальнай падзеі, якую неабходна не толькі ўсебакова асвятляць у друку, але і асэнсоўваць у маштабах Сусвету. Я ўважліва сачу за нашымі газетамі...

У кабінете загоена бегалі вочкамі і дружна пацелі два рэдактары. Ігар Дрозд узначаліваў «раёнку» «Вясёлая Халуёўшчына», з дзяцінства марыў пайсці на пенсію і нічога не рабіць і ўвесь час ціха чакаў, калі за ім прыйдуць. Пісаць ён не ўмеў, палову жыцця прасядзеў у аргадзеле райвыканкама, соўгаючы папераменна шэфлядамі і пераносычы з кабінета ў кабінет паперы. Трапіў пад скарачэнне — і пайшоў рэдактарам. Апошнім часам Корч быў ім дужа незадаволены: няўхільна падаў тыраж, а Дрозд баяўся яго паднімаць, каб абы чаго не выйшла. Спіна мокрая, пульс страшэнны... Адна думка: «Не забудзьце і не пераблытаць задачы кіраўніцтва, а то...».

Другі рэдактар — Кныраслаў Пойла — узначаліваў гарадскую газету «Халуёва сёння». Каб не баяцца ўсяго, як Дрозд, які капітальна пасадзіў на гэтым сэрца і нервы, Кныраслаў Пятровіч штодзённа налягаў на гарэлку. У кабінете на сцяне побач з графікам дзяжурстваў па газеце вісеў спецыяльны графік па ўжыванні спіртных напоў: калі, колькі, ад чаго і ад каго...

Пільныя ветэраны сачылі за гэтым і нястомна інфармавалі райвыканкам: «...рэдактар пастаянна і страшэнна п'яны, у алкагольным бяспамяцтве туляецца ў адных трусах па ДOME надзённых задач, публікуе толькі сабутэльнікі!» Але ніхто на гнеўныя скаргі пакуль не рэагаваў — хутка выбары. Нягледзячы на тое, што на стале Карча ляжаў чарговы

стос ананімак (гэткі кампрамаст на перспектыву), Пойла добра зарэкамендаваў сябе ў папярэдніх інфармацыйных баях...

— Аналіз апошніх нумароў газет паказвае, — працягваў Корч, — што вы ў цэлым правільна разумееце задачы сучаснасці і кіруючую ролю Самога ў чудаўным жыцці народа. Аднак палітычныя актэнтыварта ўзмацніць, наблізіць да электарата, паказаць, што ў раёне на ўздыме эканоміка, а загады зверху выконваюцца і перавыконваюцца. Будуюцца стратэгічныя аб'екты: сажалка для вяславання, лядовая ферма... Вялікая шкода — п'янства. Дарэчы, ці адсочваюць журналісты выкананне Дырэктывы на месцах, а-а? Нешта не бачу актуальных публікацый...

«Так-так-так, — заёрзаў Пойла, — улез, як у лес».

— Пр-р-р алкагафізм... алкагалізм... — бубнеў рэдактар, мажоруючы ад хвалявання, — м-мы п-пішам д-дужа многа, бо яго і сы-пырды ў нас ш-шмат... Аб-б'яцаю п-пісаць яшчэ шырэі і глыбей... Тэма — невычпрн... невычпрэнч... не-вы-чэрп-ная... У-ух...

«Цьфу! — уздыхнуў Пойла, — каб выпіў, было б спакайней...»

— А ў нас, — з гонарам адзначыў Дрозд, — ёсць штотыднёвая тэматычная старонка «Дзяржаўная дыяганаль», прысвечаная адмоўным фактам нашага чудаўнага і беззаганнага жыцця. Мая газета заўсёды ў лідарах па новых інфармацыйных тэхналогіях. Зараз на колер пераходзім, на 62 паласы. Пішам цікава, жыва і займальна. Справаздачы ў 40-старонкавых спецыўпусках, новыя тэхналогіі надоў і прывесцаў у дэталю і схемах з парадамі акадэмікаў, навуковых вываз гною на палеткі, выступленні начальнікаў і адабральныя водгукі на іх... Каб чыталася весела!

— Дык нездарма ж ваша газета называецца «Вясёлай Халуёўшчынай», — падкрэсліў Корч. — Трэба адпавядаць, трымаць высокую марку...

— Імкнёмся, Аляксандр Іванавіч! Учора завезлі партрэты, дык развесілі дзе толькі змаглі: у кабінетах, калідорах, туалетах, падвале, ліфце... У маім кабінете ажно чатыры на кожнай сцяне! Усё роўна лішнія засталіся. Каб не прападалі дарэмна, дамоў узяў, на дачу... У гаспадарцы спатрэбіцца...

— Правільна! — важна адзначыў Корч. — Яны яшчэ нікому не пашкодзілі. Закажу дадатковую партыю. Бачу: ажыятаж страшэнны. Там ацэняць такую работу! План па партрэтах мы даўно перавыканалі. Няхай у суседніх раёнах локці кусаюць ад зайздрасці і нашай стараннасці. Наперадзе — сацыяльны стандарт па шахматах і шайбах. Спорту — усё!

Корч ставіў бясконцыя задачы:

— І надалей шырока адлюстроўваць барацьбу з бюракратызмам, штотыдзень здаваць у аддзел справаздачу аб гэтым змаганні на 120 старонках. Патрабуе вялікай увагі прычым «адных дзвярэй», каб народ ведаў, адкуль хутка выходзіць ад начальства,



каб не замінаць яму ў напружанай барацьбе з бюракратызмам. Аперацыя «Чыстыя рукі» скіравана на гігіенічны воблік механізатараў. Як бачыце, задач многа, а вы адны. Не забывайце і пра ідэалогію, бо які вецер, такая і яна. Уважліва сачыце за цэнтральнымі метэазводкамі. І апошняе. Павышаная ўвага да мясцовых пісьменнікаў. Яны — ідэалагічныя рупары сістэмы. Друкаваць і ўсяляк падтрымліваць! Большасць літкадраў працуюць у вашых газетах. Пісаць яны добра ўмеюць. Ого-го-го!

Пасля планёркі Корч з палёгкай каўтнуў каньчыку і пшчасліва ружованшчокі пайшоў на нараду да старшыні райвыканкама, напаяючы па дарозе любімы матыўчык «Толькі ў палётах жывуць самалёты...».

У актавай зале мясцовага Дома надзённых задач было шумна. Збіраліся члены раённага аддзялення Саюза пісьменнікаў. Усе як на падбор — стандартны метр сорака, каб нідзе не вытыркаліся. Гномікі. 40 штук. Іх старшынёй быў вядомы літаратар «ад сахі і плуга» Анатоль Гладкі, аўтар нашумела пенталогіі «Мухамор». Кожны імкнуўся паціснуць руку мэтра і прызнацца ў любові да яго «жыватворнай і шматграннай творчасці», як пісала аўтарытэтная газета «Вясёлая Халуёўшчына».

Ад славутага рэпарцёра-нарысіста Міколы Клопікава моцна смярдзела: ён рэдка мыўся і не зважаў на жоўтыя, да каленяў, плямы на шырокіх штоніках. Калегі па літцэху называлі яго чалавекам-радыё, бо той пастаянна нешта бубнеў — пра надоі, цялушак, шпіёнаў, якія (яму здавалася) нястомна за ім сачылі...

— Чытаў-чытаў, Анатоль Кузьміч, вашу новую лірычную апавесць «Гумава баба». Гэта шэдэўр! Кхе-кхе-кхе... Умеце ж пісаць, каб вас трах-цібдох... Дагэтуль нейкі ўзбуджаны хаджу...

— Дзякуй, — чырванее ад радасці і патаемнага гонару Гладкі. — Усё з натуральнасці. Неўміручы саэрэалізм, так казаць...

Паэт бурапеннага жанру Уладзь Жарабцоў (па мянушцы Валодзька Гарманіст) ужо расцягваў свой інструмент, намагаючыся агучыць чарговую паэму пра калгасных старшын «Адміралы гнаемых кучак».

Ветэран раённай журналістыкі Жорж Упыровіч, размяняўшы сёмы дзясятак, адчуў раптоўна творчае трыванне і неадкладна ўступіў у шэрагі Саюза, пасля

чаго з яго паперла чыстая і цнатлівая паззія...

Калі ўсе нарэшце сабраліся і сцішыліся, слова ўзяў Гладкі:

— Хачу вас усіх шчыра падаваць: па выніках мінулага года мы перавыканалі прагнознавы паказчыкі па вершарадках у сем разоў...

Гучныя апладысменты. — Улічыўшы важнасць напісанага намі, старшыня райвыканкама вырашыў выдаткаваць грошы...

Гучныя апладысменты. — ...на выданне штотыднёвага 5000-старонкавага альманаха «Творы — Радзіме!», куды ўвойдуць адмысловыя публікацыі раённыя творцаў. Каб нас паважалі яшчэ больш!

Доўгія, працяглыя апладысменты. (Свізелы сакратар аддзялення Пятро Сыч моўчкі сядзеў у кутку залы і старанна занатаваў, хто колькі апладыраваў.)

— Ёсць прапанова! — ускочыў Жарабцоў. — Прысвяціць шановнаму старшыні па вершы і змясціць паэтчынай падборкай у спецыяльным нумары «Вясёлай Халуёўшчыны». У ўжо наклапаў:

*Дзякуй табе за паперу і грошы!
Наш старшыня — хлопец харошы!
Буду заўсёды пісаць я пра вас,
А такжа пра лепшы
ў раёне калгас!*

Зала ўстала і гарача заапладыравала, падтрымаўшы свечасваю і правільную прапанову.

Вячаслаў Бурбалкін, інспектар па кадрах аддзялення, нават прэзентаваў Жарабцоў у знак глыбокай падзякі свой юбілейны (саракавы!) трылер-блакбастар «Калабок у ботах».

Жорж Упыровіч, не губляючы марна часу, паказаў усім пасведчанне інваліда Хірасімы і ні з таго ні з с'яго пачаў дэкламаваць верш:

*Ты чакала мяне ў стажку,
На духмяным, квяцістым лужку.
Я аблазіў стагі па чарзе —
Вільі, падлы, захраслі ў назе!*

— Якая рамантыка! — ускрыкнуў Жарабцоў. — Але ў мяне лепш!

*Я некалі вылез з палескіх карчоў,
Дагэтуль кіпіць
маладзецкая кроў.
Паззія — сіла мая і любоў!
Кахаць цябе ўсюды заўсёды
гатуў!*

— «Сексуальны монстр» называецца. Праўда, хораша? — кіпеў

Жарабцоў. — Так працаваў над ім — ажно руку паламаў. Два тыдні ў гіпсе прахадзіў...

З-за стала ўстаў Гладкі: — Таварышчы пісацелі, адну хвілінку! У вас яшчэ будзе час пачытаць адзін аднаму свае высокамастацкія творы. Да нас меўся прыехаць сусветна вядомы прэзіят, кіраўнік нашага прафесійнага Саюза. На жаль, ён затрымаўся ў Кембрыджэйскім біяграфічным цэнтры... Вось тэлеграма. На правах старшыні агучу паветку сходу. Як вядома, зусім нядаўна стартавала абласная кампанія «Мода на вусы». Бярэм прыклад. Вусы пісацеля павінны быць не карацішчы. У каго яны не растуць — прыклейвайце. Я не пужаю вас, але папярэджваю: да выбараў кожны пісацель далгон хадзіць з вусамі!

— Згодзен! — важна адзначыў Бурбалкін, пагладжваючы вусікі. — Без вусоў зусім не пішацца... Пісьменнікі, пабраўшы лінейкі, пачалі актыўна вымерваць у сябе вусы, параўноўваючы з ідэалам.

— Вусы і здароўе ідуць побач, — працягваў Гладкі. — Заўтра ў горадзе пройдзе лыжня на прызы генерал-губернатара, а паслязўтра адбудзецца таварыскі матч па шахматах паміж камандай старшыні райвыканкама і творчай інтэлігенцыяй. Вырашана камандзіраваць нас. Гэта гонар. Танцюю... цьфу... удзельнічаюць усе!...

З газеты «Вясёлая Халуёўшчына»: «...пасля таварыскага матчу паміж камандай «Гномікі» і «Дыяганаль» увесь райвыканкамаўскі апарат трапіў на балыничныя ложка, пацярпеўшы параженне з лікам 398:0. Фаварытам гульні стаў вядомы паэт-байкапісец Лявон Шпока. Неўзабаве каманда пад яго кіраўніцтвам сустрэнецца з камандай Губернатара. Вернай дарогай ідзеце, пісьменнікі-шахматысты! Не падкачайце!».

З газеты «Халуёва сёння»: «Мы ў чарговы раз атрымалі элегантную і яшчэ больш аглушальную перамогу на выбарах. Па афіцыйных падліках, за Светлую будучыню аддалі галасы звыш 120 працэнтаў насельніцтва. Нават пахавальныя ўрны на могілках былі перапоўнены бюлетэнямі. Народная любоў — непрадказальна. Так трымаць! Толькі наперад! Да новых аглушальных перамог!».

▶ ВЕРШЫ

З КНІГІ «НА ВЕЧАР»

Ян ЛЕАНЧУК

Ішлі мы дарогамі
пра якія помніць ніхто не будзе
матылькі не пацвердзяць праўду
а лета тады лашчылася нам да ног
здзіўленых неверагодна

а цяпер калі боль датыкаецца долу
ідзем да абяцанага ўскрайку жыцця
цягнем ногі
слепнем як лямпна пакінутая на сталі
толькі б яшчэ адзін крок
абы ціша
нам заплавіла воскам вочы

ідзем
забываючы свае імёны

і толькі неба дыхае цяжка
і час прыстае
у здзіве

але ідзем яшчэ
валачэм ногі
і спапялёнае сэрца
зямлі слугуе

вяртаюся
а там цісне кашулька
цацкі змоўклія і збалелія
адарванія рукі лялек
пакалечаныя калыскі
і алавяны жаўнерык-дззерцір
зарыўся ў зямлю

сасніць перамогу над смерцю
нават птушкі
асалавела завіслыя на небакраі

не падаюць голасу

вяртаюся ў сны
яшчэ не паблякляя
у іх бацькі маладосці самоту ашукваюць
датыкаючыся далонямі

не выдаюць гукаў радасці
дрэвы яшчэ бялістыя
і рака не знесла святаянскія пажаданні
а пчала не ўзяла нектар
закамянелы ў цукры

фатаграфія паблытала фарбы
жыццяпісу
і смерці

вясна набліжаецца
рукі здранцвелі ад холоду
клямкі
майго дому

не ведаў
што ўчора чытаў у вачах
бы з лемантара
прагнозы сэрца

кавенька сёння і імгла ўчора

шукаючы цяпло далоням
пад сподам знаходзіў ношку жадобы
і згарэлае сэрца

і так міналі дні і ночы

свет на фотавявахах



Ян ЛЕАНЧУК

прэзентаваў жыццё
у набрынялых біцэпсах
грудзях сіліконавых
уздыхах
пакрытых ружай світанняў

а далоні нецярпліва
шукалі яшчэ зямлі
не бясплоднай
і азалелай

абрынутыя ў бяссонне
на ўскрайку свету
а можа на краі ложка
і лістка паперы
спачывалі

мая Сцяна Плачу
скамянела ад болю

ці пачую
твой голас...

у пустых прыгоршчах
скалечаны
каляровы абломак
мараў

ужо не запытаюся ў мамы
пра аблічча легіянера
пакінутае на старым фотаздымку
у беластоцкім атэлье Салавейчыка

дакранаюся вачэй зацягнутых павалокай

пасыталіся вусы дзеда
і парэшткі нафталіну
з бяклага здымку

на пытанні
няма адказу

словы што крынічылі з жыл
не маюць гемаглабіну
ані хларафілу

застыглыя
чакаюць прытулку

калі-небудзь забракуе слоў
вершы будуць мінаць мяне
у маўчанні

ці буду памятаць
што кахаў
шукаючы сваю дарогу

перад тым як Тваё дыханне
замкне мае вусны
і сны адпльвуць у маёй крыві
дай мне сілы каб зрокам сваім
атуліць усё што не здолела сэрца

пакінь Божа тое чаго не падараваў
маёй Басі калі ад неба мяне
хацела адвесці
сноў далёкія галасы над лугамі цішы
вясновыя надзеі як першы пацалунак

маім сынам дазволь каб верш сардэчны
на парогах іх хат
пільнаваў жыццёвья ўцехі

а потым на небасхіле
разнасцеж невялікую брамку
у сады зялёныя вечнай любові

а сябрам калі ў крыві маёй
адчулі тое што сталася запеветам сноў
дай Божа каб адтуль
цяплом сваіх сэрцаў
адагрэлі мае азяблыя і скрушныя рукі

Пераклад з польскай мовы Юрка ГОЛУБ



Фота В.Кавалева

АНКЕТА

«ПРАЎДЗІВЫЯ МАЙСТРЫ-АШУКАНЦЫ»

Уладзімір СІУЧЫКАЎ

Юлія Ц. ад імя рэдкалегіі альманаха для неакадэмічных адукацыйных устаноў з беларускай і рускай мовамі навучання і дапушчанага Міністэрствам адукацыі Беларускага калегіюму «Паміж» папрасіла адказаць на іхнюю анкету. Доўга падступаўся, адкладаў, а потым напісаў за вечар, а на другі набраў на кампутары дый падрэдагаваў, адаслаў па электроннай пошце.

1. Якая кніжка ў Вас удзяцінстве была самай любімай?

Першыя тры гады правучыўся ў Жодзінскай школе-інтарнаце і не скажу, што чытанне тым часам заўсёды прыносіла асалоду. Нават у трэцякласніка па спіне часам прабягаў халадок перад здачай чарговае кнігі ў інтэрнатаўскую бібліятэку: строгія бібліятэкаркі не толькі правяралі, ці аддала кніжка, але й задавалі пытанні, каб праверыць, ці папраўдзе ўсё прачытана.

Калі стаў школьнікам мой малодшы брат, дык маці перавяла мяне ў сярэднюю школу №3, у будынках якой працуе цяпер адзіная ў краіне жаночая (хаця дакладней было б называць яе ўсё ж дзявочай?) гімназія. З таго часу колькі дзён перад вакацыямі чакаў, бо надыйтоўваліся і спісы абавязковай да прачытання літаратуры, а наўна верылася, што кнігі тыя — самыя лепшыя, самыя цікавыя. Але, здаецца, паспяваў прачытваць нашатай большай, таму, можа, і праз гэта мушу насьці акуллары яшчэ з пятага класа. Зразумела, аддаваў належнае купанню і рыбалцы на Плісе, гульням у леспасадцы пры чыгунцы. Але ж вабілі ўрачэстасцю і стэлажы дзіцячай бібліятэкі, між якіх таямніча і спагадна парывалі маснічыны. Была ў тым пэўная наканаванасць і святасць. Можа, праз тое, што мясцілася бібліятэка ў былым доме святара, настаўніка Жодзінскай Міхайлаўскай царквы айца Яўгена Зубовіча, які хрысціў і мяне...

А з кніг, не сказаць каб самых любімых, а хутчэй з тых, што ўразілі і запамніліся, як цэльныя творы, назаву «Рабынзона Круза» Даніэля Дэфо (страшэнна шкадаваў небараку, які прахыў на выспе на самоце дваццаць восем гадоў!) і «Падарожжы Гулівера» Джанатана Свіфта. Праўда, куды пазней, ужо студэнтам-філолагам дазнаўся, што былі тое «дарослыя» творы, але скарочанія і адаптаваныя для дзяцей! Ну і казкі, казкі братоў Грым і казкі самотнага дацкага выдумшчыка Ханса Крысціана Андэрсэна!

Мабыць, найперш праз беларускія народныя казкі прыйшоў і да беларускага прыгожых пісьменства. А найскравей запамніліся льнькоўскі «Міколка-паравоз» (відаць, праз тое, што быў галоўны герой, як і я, сынам чыгуначнікаў) дый маўраўскія «Палескія рабынзоны» (верагод-

на таму, што разам з сябрукамі ладзіў я зямлянкі дый буданы, катаўся на лодках і нават спрабаваў зашпрудзіць рачулку Паджодзінку)...

2. Што натхніла Вас на пераклад менавіта гэтага(-ых) твора(-аў)?

Калі маюцца на ўвазе пераклады ў кнізе «Качка-дзівачка. Польская паэзія дзецямі: выбраныя старонкі з паэтаў XIX — пачатку XXI ст.», дык напачатку было не натхненне, а вытворчая неабходнасць. У выдавецкай справе нярэдка вельмі шчытна пераплятаюцца творчыя і вытворчыя моманты. Так было і тым разам. Укладальніца і перакладчыца Інэса К. да апошняга не здавала рукапіс, а калі рэдактары пабачылі прапанаванае да друку, дык жажнуліся, тым болей што яна катэгарычна адмовілася штосьці правіць і дапрацоўваць <...>

Таму ў выпадку з вершамі з «Качкі-дзівачкі» натхнілі абставіны і тэрміны. Гэта быў выпадак, калі, як кажа адзін мой аднагодак-празаік, проста неабходна было ўперціся пузам у стальніцу і давесці рукапіс да ладу.

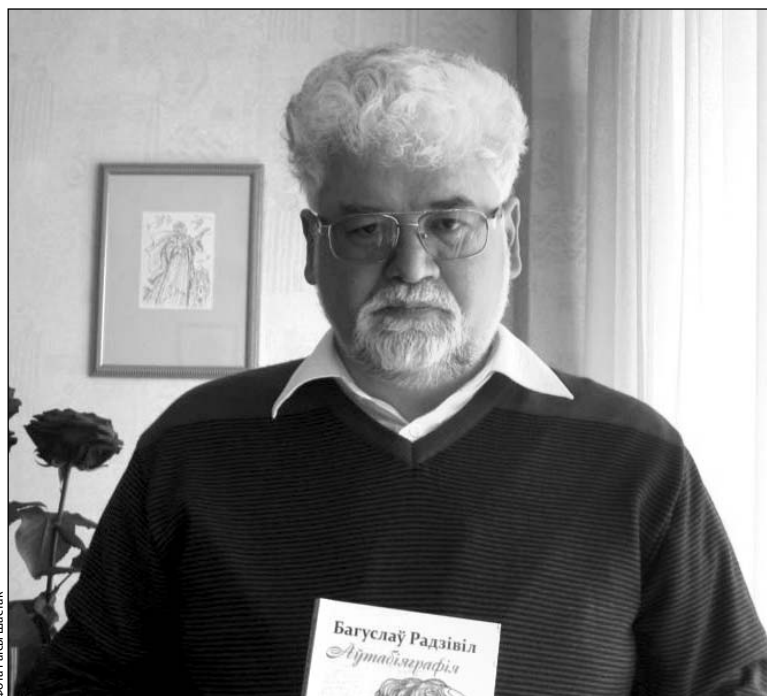
3. З чым Вы звязваеце сучасную тэндэнцыю з'яўлення цэлага шэрагу беларускіх перакладаў дзіцячай літаратуры?

Згадайма, што пасля сталінскага тэрору і ваеннага ліхалецця пісьменніцка Саюз налічваў менш за паўсотню сяброў і далёка не кожны з іх займаўся перакладамі. Нацыі спатрэбілася не адно дзесяцігоддзе, каб выгадаваць перакладчыцкія кадры. А сталася гэта магчымым дзякуючы намаганням выкладчыкаў айчынных універсітэтаў і маскоўскіх Вышэйшых літаратурных курсаў, секцыі перакладу і літаратурных сувязей Саюза беларускіх пісьменнікаў, літаратурных суполак «Вавілон», «Тутэйшыя» і іншых, а таксама майстроў-практыкаў і выдавецкіх рэдактараў.

Сёння, дзякуючы набытым незалежнасці і суверэнітэту Беларусі, маладыя людзі могуць вучыцца не толькі ў ВУН былога СССР, але і ў далёкіх краінах. Некаторыя з іх валодаюць некалькімі, а ў тым ліку і досыць экзатычнымі мовамі, жывуць за мяжою, непасрэдна кантактуюць з тамтэйшымі літаратурамі. Многія самі сталі бацькамі і хочуць, каб лепшыя ўзоры сусветнай літаратуры прыходзілі да іхніх дзяцей без мовы-пасярэдніцы, каб гадаваліся іхнія дзеці ў сваім нацыянальным менталітэце.

І яшчэ адна акалічнасць. Нам пашэнціла, што на Беларусі працягваюць некалькі амбасадараў, якія па-спраўдному прапагандуюць свае мовы, літаратуры і культуры. Я абсалютна перакананы, што калі б не трыванне і высілкі Пасла Швецыі Стэфана Эрыксана, дык і сёння не былі б збеларушаныя «Карлсан-з-даку» і «Піпі Доўгаяпанчоха» Астрыд Ліндгрэн.

4. Ці трэба ў некаторай ступені «здзяцінецць», каб перакласці або напісаць дзіцячы твор?



Олег Ракоў Шыстак

Мімаволі прыгадваецца эсэ Андрэя Вазнясенскага «Мне чатырнадцать лет» пра Барыса Пастарнака. У ім сцвярджаецца, што і сталы, уганараваны Нобелеўскай прэміяй паэт пачуваўся чатырнаццацігадовым хлапчуком, які не стамляўся рабіць адкрыцці і дзівіцца свету. І наадварот, была адваротная канстанта: не менш тонкі лірык Іван Бунін ужо ў юнацтве быў мудры і абазнаны, нібыта саракагадовы мужчына.

Не трэба літаратару «здзяцінваць», бо нават само слова гэта гучыць некарэктна, як сінонім выразу «ўпадаць у маразм». Трэба заставацца самім сабою. Куды ўжо, да прыкладу, было здзяцінваць Аркадзію Гаідару, які напісаў аповець «Р.В.С.» у дваццаць два гады?!

5. Ці ўплывае дзіцячая літаратура на свет дарослых і наадварот? Калі так, то якім чынам?

Натуральна, што ўплывае, і самімі разнастайнымі шляхамі.

Разам з так званымі дзіцячымі творамі дзеці сталеюць, становяцца падлеткамі, а потым юнакамі і, нарэшце, дарослымі. А хто найчасцей чытае дзятве першыя кніжкі, як ні бабулі з дзядулямі? Дарослыя пішуць і перакладаюць для дзяцей, і нярэдка выступаюць і цэнзарамі — у арыгінальнай версіі літаратурнай казкі «Чырвоны Каптурок» французша Шарля Перо ўнучка несла сваёй бабулі не толькі піражкі і масліца, але і бутэлечку чырвонага вінца! Тыя ж дарослыя дагэтуль не парупіліся выправіць даўня недарэчнасці ў перакладзе: дапытлівае дзіця мусіць запытацца, як Папялушка здолела таньчыць у крышталёвым пантофілках, чаму яны не пабіліся ці не скрывацілі ёй ногі?! У старафранцузскім тэксце, паводле заўвагі майго даўняга сябра-перакладчыка і выдаўца Зміцера Коласа, хутчэй за ўсё было падобнае па гучанні (ці напісанні?) слова са значэннем не «крышталёвыя», а «аздобленыя вавёрчыным футрам» пантофілкі.

Дый увогуле трэба было б казаць пра літаратуру дзецям і пра літаратуру пра дзяцей, па магчымасці размяжоўваць іх. Амаль што ва ўсіх рэчах Джэрома

Дэйвіда Сэлінджэра ёсць героі-дзедзі, але ці дзецям адрасаваныя яны?

З пытаннямі размежавання і з не менш складанымі за яго давляюся сутыкнуцца, калі прыйшоў я пасля ўніверсітэта працаваць у часопіс для дзяцей і падлеткаў «Бязрозка», а таксама калі здаваў у выдавецтва дзіцячай літаратуры «Юнацтва» рукапіс сваёй першай кніжкі «Гульня ў тастамант» <...>.

6. Якія творы (дзіцячыя), на Вашу думку, яшчэ неабходна перакласці на беларускую мову?

За часамі савецкай імперыі вяталіся найперш ідэалагічная і выхаваўчая ролі твораў, кнігі павінны былі рыхтаваць да змагання за камуністычныя ідэалы. Эстэтычныя, мастацкія якасці нярэдка ігнараваліся. Дабрабытам, выгодамі і неверагоднымі тыражамі заахвочваліся найперш айчыннымі і замежнымі літаратарамі, творы якіх адпавядалі пэўным канонам. Да прыкладу, у бяскрыўднай, здавалася б, казачцы Джані Радары «Прыгоды Чыпаліна» ўсё было вытрымана як след: багатыя (Апельсіны, Мандарыны, Памідор...) выстаўляліся злымі і кепскімі, а бедныя (Чыпаліна-Цыбуліна, Радыска...) — добрымі і кемлівым пераможцамі.

Таму, нягледзячы на тое, што багаж перакладаў на беларускую мову робіцца ўсё больш важным, супакойвацца нам не выпадае. Тым болей, што ў арганізацыйна-метадычным плане мы дагэтуль не маем таго, што мелі, скажам, грузіны яшчэ напачатку васьмідзясятых гадоў мінулага стагоддзя. Яшчэ тады там працавала Галоўная рэдакцыйная калегія па літаратурных сувязях і мастацкім перакладзе, толькі ў штате якой налічвалася амаль 200 (!) чалавек, а таксама кафедра літаратурнага народаў СССР і мастацкага перакладу Тбіліскага ўніверсітэта.

Але я не стаў бы называць, рэкамендаваць да перакладу канкрэтныя мастацкія творы. Куды важней, на маю думку, было б дбаць пра энцыклапедыі, слоўнікі, даведнікі, катэхізісы, дапаможнікі, кампедыумы і іншую літаратуру non-fiction, а ў тым ліку і перакладную.

7. Якой традыцыяй перакладу (чысты пераклад або адаптацыя) Вы кіраваліся і чаму? Якое Ваша агульнае стаўленне да гэтых традыцый, іх моцныя і слабыя бакі?

Нават калі перакладаеш верш ці невялікую наваў і лічыш, што гэта чысты пераклад, некаторыя рэчы, мажліва незадзіважныя, цягнуць у бок адаптацыі. Таму сказаў бы так: няма ні аднаго ні другога ў стэрільным выглядзе, усё вырашаюць прапорцыі. А іх, бывае, спрабуюць дыктаваць рэдакцыя або выдавецтва, але найчасцей падказвае сам твор, а таксама мастакоўскі густ і вопыт перакладчыка. Перастваральнік-творца вырашае, да прыкладу, што спрасціць, далікатна пераклазаць у тэксце, а дзе спатрэбяцца дадатковыя тлумачэнні, каментары, гістарычныя або этнаграфічныя даведкі.

Пра гэтыя і падобныя аспекты раскажам і мне, яшчэ студэнту, Вячаслаў Пятровіч Рагойша ў сваіх лекцыях і ў навуковым гуртку перакладу і літаратурных узаемазвязей. А многім практычным хітрыкам, версіфікатарскім прыёмам падвучыў Алесь Разанаў падчас працы над двухтомнай «Анталогіяй грузінскай паэзіі». Неадзіну дапамогу аказаў выдавецкі рэдактар, выдатнейшы стыліст Валянцін Рабкевіч, калі перакладаў я раман «Закон вечнасці» Надара Думбадзе. Удзячны таксама Ванкараў Нікіфаровічу і Сяргею Панізьніку за падказкі па перакладах, якія рыхтаваў для альманахаў «Ветразь» і «Братэрства», а Вячаславу Адамчыку за праўкі, якія часам рабіў ён у перакладзеным мною для часопіса «Бязрозка».

Лічыцца, што па сіле таленту, асабліва ў паэзіі, тлумач не павінен сасупаць аўтару, але я перакананы, што многім грузінскім паэтам пашанцавала, што перакладаў (і адаптавалі!) іх такія віртуозы, як Барыс Пастарнак і Мікалай Забалоцкі.

А ўвогуле літаратурная практыка даводзіць: адаптацыя бывае настолькі глыбокай, што ад аўтара мала што застаецца. Але, як гэта ні парадкальна, нярэдка на карысць аўтару. У якасці доказу гэтай тэзы прапаную перачытаць некаторыя Барадулінскія перастварэнні.

P.S. Калі выйшаў чарговы выпуск альманаха, Юлія званіла і выбачалася, што ідэя з анкетаю не прайшла, і запэўнівала, што размесціць напісанае па яе замове на сайце часопіса перакладной літаратуры «ПрайдзіСвет», які абвешчаў: «Ці ёсць большы ПрайдзіСвет, чымся перакладчык? Большы махляр і круцель, крутасвет і штукер? Ён, як праўдзівы майстар-ашуканец, падмяняе чужое сваім, а сам хаваецца ў цені. Але мы любім гэтыя махлярствы і марым, што наступным разам ён так нас надурчыць, што мы й не прыкмецім падману».

Але чамусьці не маю жадання падпісвацца пад гэтым гарэзлівым маніфэстам, а тым болей звацца «праўдзівым майстрам-ашуканцам».

КРЫТЫКА

РЭЦЭНЗІЯ

ЛЮДЗЯМ НА ДАБРО

Мікола МІШЧАНЧУК

(Мікола Сянкевіч. Незваротны шлях. — Брэст: Альтэрнатыва, 2012. — 220 с.)



Чытаю не першую кніжку берасцейскага пісьменніка Міколы Сянкевіча і кожны раз пераконваюся ў пасталенні яго таленту — і мастака, і педагога.

З густам аформленае выданне выпушчана мясцовым, берасцейскім, выдавецтвам. Невялікі тыраж (99 асобнікаў), афсетная папера, на вокладцы пад парывамі ветру-часу хінуцца долу дрэвы. Гэта — мы, людзі. Відаць, доўга думаў аўтар і над назваў кнігі, і над яе афармленнем. І пра агульны і асабісты чалавечы лёс — рух наперад, наасупраць ветру, абстаінам, праз іх пераадоленне.

Такім ведаю ўжо амаль два дзесяткі гадоў аўтара аповесці «У аперацыйным блоку холадна», рознажанравых твораў, мініяцюра, пададзеных у зборніку паводле тэматычна-зместавага характару ў рубрыках «Вачыма настаўніка», «Жыццё, яго вялікасць...» і «Не толькі жартам». Усе творы прасякнуты клопатам пра чалавека і чалавечнасць, «адкрыты» для працягу свядомасцю чытача. Як да прыкладу, невялічкая мініяцюра «Часовае і вечнае»: «Дзіця вёскі, іншы раз думаю, а што калі б вызваліць зямлю ад кубічных метраў бетону, каменю і мармуру. Яна, што сотні і тысячы гадоў была падобна чалавеку з завязанымі вачыма, ці абудзілася б, ці вярнулася б да жыцця?.. Што вырасла б на месцы касцёлаў, цэркваў і сінагог? А на месцы пірамід, палацаў тыранаў, турэмных муроў?... Зарунела б жыта ці адпомсціла б карміцелька блёкматам і дзікімі каноплямі?..»

Праза М. Сянкевіча выдае ў ім спакойны знешне і экспрэсіўны

ўнутрана тэмперамент, заклпочанасць маральным станам чалавечства. Прычым палітра падобнай заклпочанасці надзвычай шырокая, але асноўная на ёй фарба, яе, калі можна так сказаць, дамінантны штрых — абарона дзяцей, дзяцінства, увага да іх духоўных перажыванняў, іх унутранага свету. Вось дзеці знаёмяцца з вясковым гультаём — для іх непазнанай і незразумелай істотай. Спачатку нічога дзіўнага ў ім не заўважаюць («на першы погляд гультай нічым не адрозніваўся ад звычайных людзей: ні жытата, які б дрыжэў, як кісель, ні далоняў-падушак»... Але затым у свядомасці дзіцяці спрацоўвае паранальны аналіз: гэты чалавек быў вышэй сярэдняга росту, меў «разгорнутыя плечы» (выдатная мастацкая дэталь!), на галаве — каплялош, пад ім — не загарэлы твар (яшчэ адна дэталь), а сяляне-працаўнікі былі «дачасна пасівельны», з загарэлымі тварамі. І касы ў гультая была «нейкая малаватая, як неспраўдная», і на сенакос ехаў ён не да сонца, а калі яно ўжо высока ўзнялося. Вывад

аўтара мініяцюры «Гультай» лаканічны, прасты, разлічаны «на вырост» чытацкай думкі: «Добра выхоўвала, цяпер разумею, сваіх дзяцей палеская вёска».

Вясковай педагогіцы, непрыкметнай і шчырай, прысвечана мініяцюра «Заступніца». Пра бабулю, якая абараняе ўнукаў-жэўжыкаў перад строгім дзедам, бярэ віну на сябе за правінак (дурэччы, пабілі любімы кубак старога): «То ж гэта я, дзеду, зусім ніякая стала, — апраўдваецца бабуля. — Выцірала стол, зачэпіла пасудзіну — вось табе і маеш». Лагоднай усмешкай, нейкім мяккім святлом асветлены дзеянні, падзеі, героі і аповесці, і мініяцюра аўтара. І ў стварэнні падобнай аўры яму вернай памочніцай становіцца родная мова. Звернем увагу на тое, як гаворыць вясковая жанчына: тут і зварот «дзеда», і ідыёмы (не вясковы чалавек так не скажа): «зусім ніякая стала», «вось табе і маеш».

Талент М. Сянкевіча пераважае на лірычны. Ды часта лірызм пераплятаецца са шкадаваннем, з інтэлігентнай ды важкай усмеш-

кай. Што і назіраем мы ў мініяцюры «Антракт і кантракт» — пра настаўніцу, якая, ніколі не сумняваючыся, дала дзецям заданне чытаць аповяданне Якуба Коласа «Антракт» (замест «Кантракт»). Вядома, ніхто яго не знайшоў у кніжцы, сама ўрокадаўца выкруцілася і з гэтай экстрэмальнай сітуацыі: «Дрэнна шукалі... Ды што з вамі зробілі». Але ж да гэтага з такім імпатам глумачыла «доўбням» і выдатнікам, што антракт — «гэта не што іншае, як перапынак паміж часткамі тэатральнай пастаноўкі...».

Сказаць папраўдзе, пасля таго, як пакінулі нас сам-насам з пераходным (пераломным) часам Іван Мележ, Васіль Быкаў, Янка Сіпакоў, Іван Шамякін, Янка Брыль, засулавалі мы па гуманістычнай, выкананай у лірычнай манеры і рэалістычным стылі новай прозе. М. Сянкевіч працуе ў ключы класікаў, шануе пакінутыя імі традыцыі псіхалагічна паглыбленага пісьма. З кожнай жыццёвай сітуацыі героі пісьменніка і сам пісьменнік, дзе ў «адкрытай» форме (аповяданні «Нара», «Была ў мяне шапка» «Неяк яно будзе»), а часцей — у прыхаванай, «ускоснай», з адкрытым фіналом (мініяцюры з цыклаў «Жыццё, яго вялікасць...» і «Не толькі жартам») даводзіць думку пра «нестандартнасць», шматграннасць чалавечай існасці. Часцей гэта адбываецца як бы падсвядома, быццам само сабою, нападэнтаментальна ці нападэжартоўна.

У многіх творах М. Сянкевіча аповяданне вольна, нязмушана вядзецца ад імя «Я-суб'екта». У мініяцюры «Лічбы на сэрцы» побытавая сцэнка (здача бялізны ў пральню, дзе не памяняўся інтэр'ер) нарошчываецца нашай свядомасцю да гуманістычнай споведзі пра сціпласць («не дажыў да мяккага крэсла», таму пінжакі «ўвесь час выцерты на адным і тым жа месцы»), пра назіральнасць і кемлівасць нашага народа (мужчыны шасцізначныя біркі на рэчах называюць «лічбамі на сэрцы»), пра перасячэнне шляхоў малазнаемых людзей.

Падтэкставасць ратуе педагогічны творы М. Сянкевіча ад навязлівага дыдактызму (падкрэслі!) пры відавочнай прысутнасці ў іх аўтарскага я.

Аповесць «У аперацыйным блоку холадна» — пра вечнае каханне, якое, часта зацягае ў героях, крынічыць, пераліваецца адценнямі смутку, горычы, расчаравання і... радасці. Аўтар не прэтэндуе на шырокае эпічнае разгортванне падзей, абмяжоўваецца вертыкальным зрэзам любоўнага трохкутніка, сямейна-бытавых падзей. Выкладчыку ВДУ Сямёну Кавалю не пашчасціла з абраннай Таццянай, якая стала маці двух дзяцей, але не прытулілася да мужа, беспадстаўна раўнавала. Так паступова Сёmachка ператварыўся ў «паразіта» і «паскуду». Каб не дзеці, сямейны саюз даўно б распаўся. Але... «любое ратуе свет». Так і тут: светлае каханне да Веранікі спыніла героя ад духоўнай дэградацыі, акрыліла яго, паклікала да актыўнага жыцця. Сталі яшчэ больш блізкамі і дзеці, якія ў канцы аповесці з прачытанага дзеянні бацькі даведалься пра перанесены ім пакуты і радасці. Аўтарскі аповед мяжуецца з ліставаннем, якое дапамагае глыбей раскрыць чалавечы характары. М. Сянкевіч па-майстарску валодае дыялогавай формай пісьма. Як і ў творах малой формы, спрацоўвае падтэкст, крынічыць чыстая беларуская мова. «Чудны ты, Сёmachка. Ты ж зморыўся», — прамаўляе маці да сына. «Крыўда ўтаймалася», «маўчанне доўжылася», «перахрысціў на адыход», «прабачаўся за турботы» — апісваюцца паводзіны героя твора падчас сустрэчы са святаром. «Узяла ліст паперы. Слёзы з вачэй плуцаём, а я ў слупок стаўлю «ручы» і «мінусь». Апошні больш... Прабач за почырк. Дрыжыць рука, нават пад коўдрай не магу як след сагрэцца. У аперацыйным блоку холадна...» — піша каханаму ліст з балніцы Вераніка...

Мікола Сянкевіч выдаў цікавую кніжку «на добрую навуку» ўсім, каму хочацца жыць светла, адкрыта, па-чалавечы.

ВОДГУК

СМАК ВІТАМІНУ СМЕХУ

Мікола МІЦКОВІЧ

Яшчэ да прачытання гэтай даволі ёмістай кніжкі ў блакітным пераплёце заварожвае назва: «Цудадейны вітамін» (Васіль Жуковіч. — Мінск: «Кнігазбор», 2011).

Змушае звярнуць увагу, вабіць загаловаў у тое, што пад загаловаўкам:

Існуе, скажу вам смела, Асаблівы вітамін,
Мо на цэлым свеце белым
Слаўны ён такі адзін.
Знісне кісленькая міна,
Стрэс не з'явіцца і ў сне
Ад жыцця вітаміну
Пад вядомай назвай — смех.

Зборнік сатыры і гумару складаецца з двух раздзелаў. Першы — «Смяцца, каб не гараваць». У

ім творы, заснаваныя ў большасці на заганах у нормах і ўчынках людзей і на негатывітных момантах рэчаіснасці. Другі раздзел — «Давайце, творцы, жартаваць». Яго склалі ўражанні паэта ад прачытання многіх сучасных беларускіх вершатавцаў. Улоўліваючы і гумарыстычна ўтрыруючы тое, што характарызуе стыль знакамітых і менш вядомых аўтараў, В. Жуковіч па-майстарску праўляе сябе як дасціпны вастраслоў (напрыклад — у пародыі «Закахалася... у лася» на адзін з вершаў Зінаіды Дудзюк).

Але не толькі «навуковая весялосць» вылучае зборнік. Крама перш за ўсё надзённасць, грамадзянская скіраванасць першага раздзела. Вершы В. Жуковіча вырастаюць з самога жыцця, ацэнка якога сёння не адназначная. Для паэта найпершае — шчырасць і сумленнасць, пратэст супраць двурушніцтва і няпраўды. Аўтар лічыць сваім абавязкам моваю паэзіі адлюстравіць праблемы людзей абкрадзеных, пакрыўджаных

ных чыноўнікамі-бюракратамі і крызісамі ва ўсіх сферах жыцця. Паэт думае глыбока, яго іронія зусім не супадае з «зацверджаным» уяўленнем пра сучасную Беларусь: «Жыццё сучаснае ёсць кірмаш, дзе капітальчык — не міраж...». Утварыліся вышэйшыя і ніжэйшыя ўзроўні дабрабыту, сквапнасць прывяла грамадства да абясцэнвання нормаў маралі. І ўсё гэта — у глыбінях не толькі фінансавэканамічнага, але і сацыяльнага крызісу, у праблемах выйсця з яго і пошуку будучыні наогул.

Іранічна апісваючы няўдалыя спробы беларускага рубля ўтрымацца на хвалі зменаў у фінансавым моры, В. Жуковіч «вуснамі» грыўні папярэджае еўравалюту:

Ты ішчасця з ім ніякага не злепіш,
адно, глядзі, інфляцыю падчэпіш.

Яшчэ вастрыяе драматычна становішча нашай валюты ў вершы «Сорам беларускага рубля». Эпітэты «хіль», «нетры-

валы», «бедны, бледны», «пераляканы», «цень маскальскага рубля», узмоцнены дзеясловамі «ўпаў», «ляжыць», «дрыжыць», падкрэсліваюць безнадзейнасць сітуацыі.

А што ж грамадства? Узнікае такое адчуванне, што «тутэйшы люд» упаў у летаргію сацыяльнай інерцыі. В. Жуковіч сродкамі паэзіі спрабуе вывесці яго з такога стану. Назвы многіх сатырычных вершаў сведчаюць самі за сябе: «Паказаха», «Біць альбо не быць!..», «Мясцовая цемрашалак», «Пракаўбасы і прамовы», «Варацілавіла» і шэраг іншых. У іх больш горкай праўды, чым гумару і сатыры:

Глянцце, людцы мае,
Чый жа, чый халоп там
Беларусь прадае
Не ў розніцу — оптам.

У іроніях В. Жуковіча паяднаы асабістае і агульнае, трывога і боль, трагедыя чалавека і народа, часу. Яны агаляюць нашу гаротную рэчаіснасць: «Цяжка бачыць, Божа мой, зверу ў чалавеку». Не менш (калі не больш) небяспечны чалавек «з рабскім пачуццём», які думае чужымі мазгамі, чалавек без веры. «Мяс-

цовая цемрашалак» не падзяляе любові сына да беларускага слова, грозіць: «Ну ж і дабяруся я да вашай школы!». Ён няўцяям, усё роўна, што, страціўшы веру ў родную мову, культуру, гістарычную памяць, многія беларусы страцілі сваё аблічча.

Іранічна фіксуючы звыкласцяўны дзеянні бюракратычнай сістэмы з характэрным для яе фанфарным мажорам, паэт рашуча і катэгарычна ставіцца да «падхалімаў», «верхаглядаў», «халуёў» ды іншага зброду: «Датуль на нашых карках ім сядзецца, дакуль мы будзем іх цяпець...».

Вершы В. Жуковіча абуджаюць пачуцці, здольныя фарміраваць адмоўныя, абуральныя адносіны да хлусліўцаў і казнакрадаў, да людскіх слабасцей. Калі «ёсць на свеце душы сляпыя, подлыя, глухія, даваць пілолі часта мушу — такая ўжо мая стыхія». Такое крэда паэта. Чарга выказацца і самарэалізавацца — за тымі, хто штодзень сутыкаецца з жыццёвымі нягодамі. Ці змогуць яны падняцца над уласнай інфантальнасцю, пераплаціцца ў грамадзянскую патрыятычную супольнасць? Толькі на гэтым шляху закладзены шанцы на поспех заўтрашняга дня.

▶ ЛЕКТОРЫЙ

«ГАРАВАТКА» КАСТУСЯ АКУЛЫ

Іван ЛЕПЕШАЎ,
доктар філалагічных навук

Сярод празаікаў беларускай эміграцыі Кастусь Акула — найбольш таленавіты і вядомы пісьменнік. Нарадзіўся ён (Алесь Качан) 16 кастрычніка 1925 года ў заходнебеларускай вёсцы Верацеі на Глыбоччыне (цяпер Докшыцкі раён). Бацькі мелі 16 гектараў ворнай зямлі і васьмёра дзяцей.

Алесь вучыўся ў польскай пачатковай школе, а пасля ў савецкай дзесяцігодцы. У часе нямецкай акупацыі скончыў у Глыбокім шасцімесячныя настаўніцкія курсы і нядоўгі час настаўнічаў. Пасля вучыўся ў восьмым (апошнім) класе Віленскай беларускай гімназіі. Увосень 1943 года ў Мінску трапіў у нямецкую аблаву і адсядзеў 4 месяцы ў турме і канцлагеры на Камароўцы. У чэрвені 1944 года паступіў у Мінскую школу камандзіраў Беларускай краёвай абароны, а праз некалькі тыдняў разам з гэтай школай пакінуў Мінск. У жніўні перайшоў да французскіх партызанаў, а ў снежні ў Італіі ўступіў у Другі польскі корпус Брытанскай 8-ай арміі. Удзельнічаў у баях з гітлераўцамі на Апенінскім паўвостраве, узнагароджаны англійскім медалём «За ваіну» і залатой Зоркай Італіі. Пасля вайны да красавіка 1946 года вучыўся ў англійскай школе падфаранжых танкавых войскаў, затым служыў у Італіі, а ў чэрвені 1947 года выехаў у Канаду. Там працаваў на ферме, зарабляў на жыццё ў прамысловых кампаніях.

Жывучы ў Таронта, актыўна ўдзельнічаў у беларускай грамадскай працы. Рэдагаваў штомесячную газету «Беларускі эмігрант», а пасля часопіс «Зважай», шмат часу аддаў журналістыцы і літаратурнай працы. Апублікаваў у Канадзе раманы «Змагарныя дарогі» (1962), «Заўтра ёсць учора» (1968), «За волю» (1991), зборнік прозы, паэзіі, драматургіі «Усякая ўсячына» (1984), трылогію «Гараватка» (кн. 1, 1965; кн. 2, 1974; кн. 3, 1981).

Улетку 1992 года Кастусь Акула «амаль праз паўстагоддзя вымушанага расстання з Бацькаўшчынай зноў ступіў на родную зямлю» (У. Арлоў), пабываў у радзімых мясцінах, у Полацку, Мінску. Прывязджаў ён у Беларусь і яшчэ неаднойчы. 29 студзеня 2008 года перастала біцца сэрца выдатнага пісьменніка і нязломнага змагара за незалежную Айчыну...

Калі ў Расіі і Украіне выдадзены ўсе ці амаль усе творы іхніх славяненых эмігранцкіх пісьменнікаў і ўведзены як яго адметная і арганічная частка ў агульнанацыянальны кантэкст рускай ці ўкраінскай літаратуры ХХ стагоддзя, то пра нашу краіну гэтага не скажаш. У нас усё не так, як у людзей. З твораў К. Акулы ў нас пабачылі свет толькі «Змагарныя дарогі».



К. Акула на пачатку 40-х гадоў

Гэты дакументальны раман, дзе ў вобразе Сымона Спарыша ўгадваецца сам аўтар, я чытаў у 1994 годзе, а цяпер перачытаў другі раз. Яшчэ большае, незабытае ўражанне засталася ў мяне ад трылогіі «Гараватка». А трапіла яна да мяне зусім выпадкова — ад студэнткі-завочніцы, якая «скачала» кнігу з Інтэрнэту...

У К. Акулы, як вядома з яго ліставання, было чацвёра дзетак, «пастаянна хворая» жонка. Сам ён працаваў 5 дзён у тыдзень на фабрыцы па 12 гадзін у суткі, а вярнуўшыся дамоў, імкнуўся «напісаць хоць бы адну старонку за дзень».

Суб'ектыўны ж фактар, талент мастака пераадольваў аб'ектыўныя цяжкасці, перашкоды. Пісьменнік рэальна адлюстроўваў у мастацкіх вобразах тое, што бачыў на свае вочы, што перажылі ён, яго бацькі, суседзі. Зыходнымі прынцыпамі яго мастакоўскіх адносін да рэчаіснасці былі шчырасць і праўдзівасць. Майстэрства К. Акулы бачыцца ва ўсім: у вастрыні канфліктаў, напружаным драматызме сюжэта, яркасці характараў і ў мове. У «Гараватцы» кожны эпізод, дэталі, асобныя штыры, пейзажны малюнак — усё гэта неабходныя часткі твора. Тут няма нічога лішняга, не звязанага з задачай, якая пранізвае ўсю мастацкую задуму — схіліць чыгача на бок таго ці іншага разумення, той або іншай ацэнкі розных бакоў рэчаіснасці.

У трылогіі сотні персанажаў, і ўсе яны непадобныя адзін на другога сваімі дзеяннямі, паводзінамі і мовай. У цэнтры ж твора — сям'я Бахмачоў (бацька, маці, брат Янука і сам Янук Бахмач — галоўны персанаж трылогіі).

Пра жыццё заходнебеларускага сялянства «за польскім часам», а таксама ў 1939-1944 гады пісалі многія беларускія пісьменнікі. Прыгадаем, напрыклад, раманы Вячаслава Адамчыка «Чужая бацькаўшчына», «Год нулявы»,

мае на сваіх плячах людзмі празваны Архіпам дуб-волат, аб грудзі якога «разбіваліся вятры і непагадзь цэлых стагоддзяў», які «помніў Баторыя і Івана Грознага, сачыў за шведамі і Напалеонам», чуў галасы паўстанцаў Кастуся Каліноўскага.

Нібы родным братам дуба Архіпа выступае стогодowy дзед Якуб, які быў для вяскоўцаў «такім самым завяршэнным і прыметай, як Архіп для Гараваткі». Стары селянін-гаротнік дзед Якуб у частых размовах з Януком Бахмачом адкрыў яму вочы на гераічную і трагічную мінуўшчыну нашага краю, навучыў задумвацца і самому шукаць адказы на надзённыя жыццёвыя пытанні.

Другая кніга трылогіі мае сімвалічную і шматзначную назву — «Закрываўленае сонца». Тут адлюстравана жыццё вяскоўцаў у большавіцкім «раі», пад «сонцам Сталінскай канстытуцыі» — з восені 1939-га да лета 1941 года. Вераснёўскім днём «з гасцінца і з лесу, з савецкіх танкаў і аўтамашынаў гучэла, разлівалася па прасторы магутнае слова: вышваленне». «Яно прынесці мела зямлю і волю». Праз некалькі дзён — агульны сход вяскоўцаў у школьным будынку. Большавіцкі камісар доўга «гаварыў малазразумелай мовай» пра вызваленне «ад польскага іга», «доблесную рабоча-сялянскую Чырвоную Армію», «мудрага айца ўсіх народаў, велічайшага таварышча Іосіфа Вісарыянавіча Сталіна»...

Праўдзіва апісана падрыхтоўка да выбараў «дзепутатаў у народны сход», што мае адбыцца ў Беластоку. Прысутнічае ў зале і той самы камісар. «Многа каторыя вухам сваім не верылі, ды ніхто супярэчыць не асмеліўся», калі кандыдатамі ў дэпутаты былі названы два «вясковыя злыдні» Шпунт і Сабакевіч, якія цяпер верхаводзілі ў вёсцы. У другой кнізе трылогіі ёсць шмат іншых эпізодаў пра дзеянні «народнай улады»: вялізныя чэргі па хлеб, соль, газу, цукар, перапіс у кожнага гаспадара ўсёй яго маёмасці — зямлі, жывёлы, птушак (каб пасля абкласці падаткам), дэманстрацыя з нагоды гадавіны «Вялікага Кастрычніка», начныя арышты асуджанцаў, леснікоў, іншых «ворагаў народа» ды вываз іх у Сібір, беспадстаўны арышт Антося Дзеркача і яго катаванне, закрыццё і разбурэнне рукамі «ваінствуюшчых бязбожнікаў» царквы ды касцёла, прымусявая здача дзяржаве «лішкаў мяса, збожжа, яек, малака, мёду і іншага», раскулачванне багацейшых сяляняў, спроба стварыць калгас імя Чапаева.

У трэцяй кнізе трылогіі апавядаецца пра падзеі перыяду нямецка-савецкай вайны 1941-1944 гадоў. Кніга называецца «Беларусы, вас чакае зямля». Вялізныя, прыгожа аформленыя плакаты пад такім жа загалоўкам бачыў Янук і іншыя вяскоўцы ў мястэчку Гаці, дзе ўжо ўсталёўвалася ўлада немцаў — новых «вызваліцеляў». Янук чуе, як некаторыя местачкоўцы рэагуюць на фашыстоўскія аб'яцанкі: «— Паглядзі, што унь пішучь: Беларусы, вас чакае зямля. От як! — Ага, чакае. Тры

метры на паўтара на кожнага!» «Нялюдскасць сваю акупант як бы наўмысна паказаў штодзённа і ўсюды. Жахлівае расчараванне «новым парадкам» дыхаванне адбірае». Карнікі, нібыта за сувязь з савецкімі партызанамі, спалілі вёску Залатуху і ўсіх яе жыхароў. Да сялян даходзілі чуткі, што гітлераўцы «за забойства аднаго немца робяць аблаву і расстраляваюць па сто саўсім нявінных людзей».

Паказана, як на другім годзе вайны ў Гараваткай пушчы з'явіліся савецкія партызаны, якія ноччу прыходзілі ў вёску, рабавалі сялян, забірлі ўсё, што ім хацелася. А бывала і так, што ў дзённы час у гэтую ж вёску ўступалі ўласаўцы або «нейкая новая расейская фармацыя» пад камандай палкоўніка Гіль-Радзізонава. Пра гэта «нікчэмнае войска» казалі, што яно «рабуе мясцовае насельніцтва і больш гуляе, чымся змагаецца з большавіцкімі бандамі».

На старонках кнігі адлюстравана, як там уплывам усяго бачанага, пад уздзеяннем старэйшых таварышаў, дзед Якуба, Антося Дзеркача, настаўніка Сабалеўскага і іншых сталее і духоўна расце галоўны персанаж трылогіі Янук Бахмач. Шчыра беларус-падпольшчык Падгайска аднойчы сказаў яму: «Ты начытаўся многа і нешта пішаш, дык, магчыма, прыдбаў гэту аграмадную цэннасць аб'ектыўнага разважання сам сваімі намаганнямі». Янук пераканаўся, што «немцы, які і палякі ці маскалі, прыйшлі на гэтую пакрыўджаную зямлю як рабаўнікі, новыя паны, махляры, прыгняталнікі». Пасля чатырохмесячнага зняволення ў нямецкай турме і абнадзейлівай, натхняльнай сустрэчы-размовы са старэйшым паплечнікам па духу Падгайска, ён вяртаецца ў бацькоўскую хату. «Акрылены духам сын» цяпер ведае адказ на пытанне: хто ж мы ёсць? «Ці мы сапраўды «хамы» і парабкі, ніжэйшыя істоты, гной для росту чужынцаў, рабы паслухмяныя без нацыянальнага прошласці, свайго собскага «я», ці, наадварот, мы — стары ў гісторыі, слаўны народ, з вялікай і пакутлівай, цяжка пройдзенай дарогай, са старой і багатай культурай, слаўнымі традыцыямі, але часова чужой брутальнай сілай на калені пастаўлены, ды не зламаныя яшчэ таму, бо нягледзячы на ўсялякае ліха, годнымі і непакорнымі ў сваіх душах і сэрцах засталіся. Так...»

Няма сумнення, што амаль кожны, хто прачытае гэтую трылогію, калі толькі ён не зачарасцвелы, закарanelы «савок» з каланіяльнымі маганямі, дык таксама знойдзе, як і Янук Бахмач, адказ на пытанне: хто ж мы ёсць?

Кастусь Акула марыў і спадзяваўся, што ягоная «Гараватка», напісаная крывёю сэрца, дойдзе да чыгача на Айчыне. Але пасля выхаду ў 1994 годзе яго «Змагарных дарог» рэзка змянілася ў Беларусі, кажучы словамі Мікіты Зноска, «палітычная сітуацыя». «Гараватка» так і не выдана ў нас да сённяшняга дня...

▶ **ПОМНАЕ**

ВЯЛІКАЕ КНЯСТВА ЛЫСАГОРСКАЕ

Аксана СПРЫНЧАН

Завяршэнне

Які пісьменнік з любоўю не пісаў пра мясціны, дзе ён нарадзіўся? Усе. І я ў тым ліку — пра свой трускалкава-касмичны Лунінец. Але ёсць у мяне ўлюбёнае месца, цалкам процілеглае месцу нараджэння, — месца пахавання. Гэта сэрца Вялікага Княства Лысагорскага — Лысай Гара, над якой я хачу, каб развеялі мой прах.

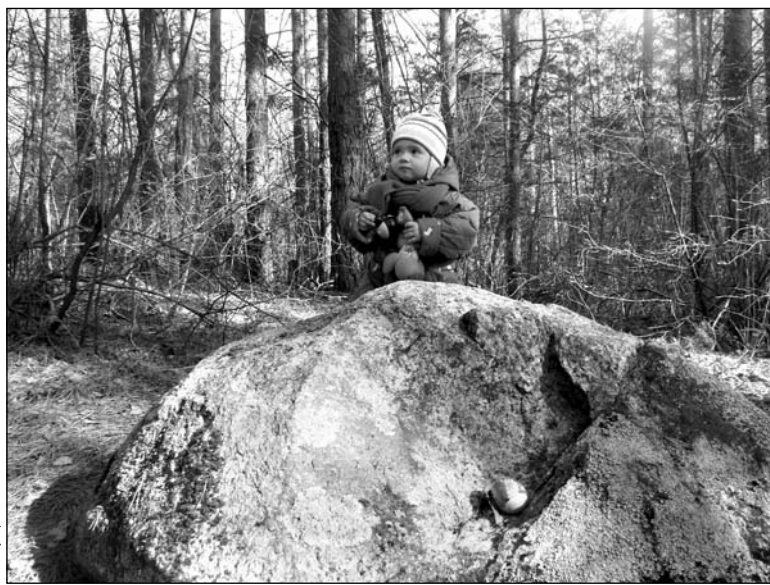
Калі ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» рыхтавалася да друку мая кніга «ЖываЯ», давалася ў тэкспе жыццяпісу памяняць фразу «Жыву паміж Лунінцам і Лысай Гарою, над якой будзе развеяны мой прах» на «...Лысай Гарою, якая для мяне вышэйшая за Парнас». Выдаўцы спужаліся «праху», і колькі я не тлумачыла, што не збіраюся паміраць адразу, як выйдзе кніга, ім было так страшна, што пад уплывам гэтага страху я і здалася.

Але месца пахавання змяніць нельга. Яно ўзнікла ў жыцці маёй сям'і з 1972 года, калі дзед набыў лецішча ў Еўдакіі Лось. А ў 83-м да таварыства «Узгор'е-1» далучылася таварыства з маладзёўшых пісьменнікаў «Узгор'е-2», у якім атрымаў кавалак зямлі мой бацька.

Энергетычны абмен

Не ў кожнага ёсць свая Гара. Мне пашанцавала. Многія думаюць, што на Лысай Гары няма дрэў, але «лыса» — значыць, светлая, ясная. Пачуўшы гэткае тлумачэнне, сябры, узгадаўшы Медную гару, назвалі мяне Гаспадыняй Лысай Гары. Зразумела, валасатай.

І хай мая Лыса Гара — не самая высокая нават у Беларусі, — да яе Святла і Чысціні вельмі цяжка ўзняцца. Энергетыка ейная настолькі моцная, што нават паэты, пражышкі і драматургі, якія пасяліліся побач, не могуць яе вычарпаць. А можа, існуе і адваротная сувязь: глыбіня творчасці яшчэ болей узвышае Лысую Гару.



Вялікдзень на Лысай Гары

Каляндар агародніка. Вясна

Прыехала позна, з запалкамі хадзіла на поле глядзець, ці ўзышлі буракі, морква, бабы. Якімі незямнымі выглядалі ў святле запалкі сцяблінкі! Зранку пасадзіла кабачкі ў касмічныя лункі і касмею, што сама ўзышла, перасадзіла. І астры з цяплічных умоваў выкінула ў жорсткую рэальнасць.

Рэальна-мемарыяльны музей

Столькі сапраўдных рэчаў пісьменнікаў, колькі іх ёсць у Вялікім Княстве Лысагорскім, упэўненая, няма нават у Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры. І гэтыя рэчы працягваюць несці жывую памяць пра сваіх уладальнікаў. Так, Сяргей Вераціла на Лысай Гары ходзіць у кашулях Уладзіміра Адамчыка. А Максім Клімковіч для ганаровых гасцей можа вынесці да вогнішча фатэль Максіма Танка, седзячы ў якім народны паэт Беларусі працаваў у Саюзе пісьменнікаў БССР, будучы ягоным старшынёй. У мяне ж на паліцах стаяць часопісы «Польмя», «Маладосць», «Иностранная литература», якія выпісваў Анатоль Вялюгін.



Літаратурнае Прадмесце

Гара Рагнеды

Часта ў мяне пытаюцца: «Гэта тая Лыса Гара, што каля Заслаўя?». «Не, — адказваю я, — гэта тая Лыса Гара, каля якой знаходзіцца Заслаўя». Для кагосьці, магчыма, гэта тая Лыса Гара, якая знаходзіцца блізу Заслаўя. Але гэта пытанне суб'ектыўна-філасофскае. Лысых гор у Беларусі болей за сто, яны, як мяркуюць навукоўцы, звязаныя з сакральнымі дзеямі. На маёй Лысай Гары, упэўненая, знаходзілася паганскае капішча, гарэў зніч, рос дуб, каля якога маліліся, на які чаплялі ахвярныя рушнікі. Пра гэта кажуць і адмысловыя камяні для ахвярапрынашэнняў, і прапрапраўнукі-дубы, і тое, што бліжэйшыя вёскі Малая і Вялікая Валоўшчына названыя ў гонар Вялеса — аднаго з галоўных багоў паганскага пантэону нашых продкаў.

Калі Рагнеда зрабіла замаха на Уладзіміра, той саслаў яе і сына, які абараніў маці, у Ізяслаўль. У ім Рагнеда жыла ў 986–1000 гадах. У гэтыя часы Лыса Гара была святым месцам для Рагнеды — адной з найвядомых жанчын Беларусі.

З боку старых пісьменніцкіх лецішчаў ёсць і незвычайны ружанец з камянёў. Магчыма, першчым узняцца на Лысую Гару, неабходна было памаліцца, дакрануцца да кожнага каменя.

Паганства і хрысціянства за тысячагоддзе з'ядналіся ў душы беларусаў. І цяпер, калі я ў цяжкай хвіліне праходжу спежкамі Лысай Гары і звяртаюся з просьбай аб дапамозе, дык пачынаецца яна так: «Госпадзі, Лыса Гара!..»

Дрэвы для закаханых — няшчасных і шчаслівых

Як ёсць у Лысай Гары гісторыя выгнання Рагнеды, так ёсць і свае легенды каханья. Прынамсі яшчэ ў 80-я гады, калі мы з прабабай Любоўю збірлі на Лысай Гары грыбы, дык жыхары суседняй вёскі паказалі нам два дрэвы закаханых. Адно няшчасных — на ім нібыта засіліўся хлопец, якому не адказала ўзаемнасцю дзяўчына. І сапраўды, гэтая бяроза расце гэтакім чынам, што на ёй зручна павесіцца. А другое — шчаслівых. На гэты дуб, ствол якога на вышыні некалькіх метраў падвой-

ваецца, трэба залезці закаханым, каб ніколі не расставацца.

Каляндар агародніка.

Лета

Пустазелле запаўняе ўсе пустыя месцы жыцця, а я змагаюся з ім і адначасна радуся, што ёсць непрыручаныя расліны. Ад змагання мяне ратуе дождж, і тады я п'ю кафу з празрыстымі кроплямі, і гэта жыццё ідзе, пакуль не скончыцца дождж альбо кафа.

Формула шчасця

Пісьменнік, як і кожны іншы чалавек, павінен збудаваць дом, выгадаваць дзяцей і пасадзіць дрэва. У гэтым сэнсе Лыса Гара — месца, дзе ажыццявілася гэтая формула шчасця. Дамы збудаваныя, дрэвы пасаджаныя, дзеці выгадаваныя.

Няма ў Беларусі іншага такога куточка, дзе б расло столькі дрэў, пасаджаных пісьменнікамі — і садоўных, і лясных. Лясныя асабліва прыцягваюць: у Івана Навуменкі перад хатай — бяроза, у Анатоля Вяргінскага — дзве яліны, у майго дзеда — дзве яшчынны. А калі ўсё занята, дык пісьменнікі знаходзяць іншае выйсце — саджаюць дрэвы на кавалку зямлі, што вылучаны на бліжэйшым полі пад бульбу. У Сяргея Сыса — хвой, у Алеся Савіцкага — клён. А ў мяне тры вязы — адзін каля Святога возера, а два на вяршыні Лысай Гары. Яны знітоўваюць мяне з родным Лунінцам, бо, як і я, нарадзіліся на Гагарына, 126. Я звязваю блізкае мне раслінамі і словамі. Ствараю свой раслінна-слоўны арнамент.

Непарадны накід

У Мінску парад, а я сяджу на ганку лецішча тварам да Лысай Гары, на прыступках сонечны кубак з кавай (з яго піла яшчэ мая прабабка Любоў), часопіс «Маладосць» за 1987 (яго трымаў у руках Анатоль Вялюгін), дзве вялізныя трускалкі (да іх, магчыма, дакраналіся дзівосныя беларускія жабы). Калона мурашоў, што жвава мурашуе ствалом, нагадвае адначасна пра парад і працу.

У падмурку і ў кветніку

Зямля Лысагорская надзвычай камяністая і валуністая, кажуць, тут ледавік спыніўся. Калі толькі атрымалі лецішча, дык асноўная задача была выбраць з зямлі каменне. Гэтым з натхненнем і ўпартасцю займаліся ўсе пісьменнікі. Камяні пайшлі ў падмуркі хатаў, ніводнага на гарадах не было. А пасля прыйшла мода на каменне — з палёў і лясоў цягалі, каб упрыгожыць свае соткі. І цяпер цягаюць. Адно стала іх цяжка знайсці, дык некаторыя нават набываюць за грошы ў каменнешукальнікаў, каб упрыгожыць свае кветнікі. А іншыя, не паверыце, — крадуць каменне. Можа, думаюць, што скрадзеныя камяні, як і скрадзеныя кветкі, лепей растуць?

«Сказ пра Лысую Гару»

Чаго толькі няма ў беларусаў у двух варыянтах, таму і нядзіўна, што папулярная паэма «Сказ пра Лысую Гару» Францішка Ведзьмака-Лысагорскага, якая з'явілася на пачатку 70-х гадоў, у XXI стагоддзі займела двух аўтараў — Ніла Гілевіча і Міколу Аўрамчыка, з якіх Міколу Аўрамчыку пашанцавала болей — бо лецішча на Лысай Гары было менавіта ў яго.

Паэма была настолькі папулярнай, што яе давалі на ноч ці дзве пачытаць, і сем'і не спалі, а па чарзе перапісвалі гэты твор. Якія там кампутары, ксераксы, прынтары, сканеры. Што і казаць, «Быў век, быў час, была эпоха», у якую я паспела нарадзіцца.

Каляндар агародніка.

Восень

Падаюць яблыкі, пакуль дрэва не аддасць усе Еве (для Адама). Падае лісце, пакуль дрэва не аддасць зямлі апошнюю кашулю. Падаюць зоркі — і нічо не ведае, ці не апошняе жаданне ён загадавае.

Месца смерці

Можна абраць месца пахавання, але немагчыма абраць месца смерці. У Вялікім Княстве Лысагорскім, створаным для жыцця-натхнення, паміраюць рэдка. Такі лёс напаткаў толькі Юрася Свірку.

Малінавы...

Не, не звон, а дым. Дым ад малінавага вогнішча, якое бывае, калі выразаюць старыя маліны. А можа ж і агнёвыя кактэйлі рабіць: галінкі чорных парэчак і чырвонай грушы, і крыху агрэсту, альбо вішня з ажынамі. Грэйся і аджывай. Язык полімя скачуць, рыхтык нястомныя вавёркі на Лысай Гары, а стомленых вавёрак я ніколі на ёй не бачыла. У вогнішча падаюць знічкі, і можна бясконца глядзець на агонь і думаць, што я не думаю. Ні пра жыццё, ні пра смерць. А толькі пра Лысую Гару, над якой я хачу, каб быў развеяны мой прах. І тады і па-за жыццём я змагу жыць у ВКЛ і бачыць, як закаханыя п'юць бярозавік з лысагорскіх бяроз, пражышкі збіраюць капялюшыкі баравікоў, паэты натхняюцца спежкамі-радкамі, драматургі раздаюць ролі лысагорскім зданям, а геніяльныя чытачы выхоплваюць з вогнішча абгаралыя рукапісы.

Каляндар агародніка.

Зіма

Успаміны пра завяршэнне і чаканне пачатку.

Пачатак

Лунінец — гэта ян, мой мужчынскі пачатак, а Лыса Гара — інь, мой жаночы пачатак. Я жыву паміж Лунінцам і Лысай Гарою.